

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ BMT-NİN “QADINLARA MÜNASİBƏTDƏ AYRI-
SEÇKİLİYİN BÜTÜN FORMALARININ LƏĞV OLUNMASI HAQQINDA”
KONVENSIYASI ÜZRƏ**

4-CÜ DÖVRİ HESABATI

ÖN SÖZ

BMT-nin “Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında” Konvensiyası üzrə Azərbaycan Respublikasının dördüncü dövrü hesabatını təqdim etməkdən məmnunam. 23 yanvar 2007-ci il tarixində Azərbaycan Respublikasının birləşdirilmiş ikinci və üçüncü dövrü hesabatlarının nəzərdən keçirilməsindən sonrakı müddətdə qadın hüquqlarının müdafiəsi və gender bərabərliyinin təmin edilməsinə yönələn milli siyasətə yeni təkan verilmişdir. Bu siyasət “Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında Konvensiya”nın müddəaları ilə üst-üstə düşür. BMT-nin Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi Komitəsinin yekun tövsiyələri bu prosesdə böyük rol oynamışdır. Onlar həm də BMT-nin Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin ləğv olunması üzrə Komitəsi tərəfindən 1998 və 2007-ci illərdə ifadə olunan narahatlıqlara bir cavabdır.

Bu minilliyin astanasında biz qadınların irəli çəkilməsi və gender bərabərliyinin daha geniş şəkildə təşviq edilməsi sahəsində qazanılmış bir sıra mühüm nailiyyətlərə nəzər sala bilərik. Azərbaycan dövləti məşğulluq, təhsil, səhiyyə, iqtisadi və sosial siyasət, habelə qadınlara qarşı zorakılıq hallarının aradan qaldırılması sahəsində gender bərabərliyi prinsipini önə çəkməklə bir sıra mühüm addımlar atmışdır. Bununla belə, biz müvafiq sahələrdə gələcəkdə görülməli işlərin mövcud olduğunu etiraf edirik.

Hazırkı hesabat qadınların ehtiyaclarının siyasi kursun mərkəzinə yerləşdirməklə Azərbaycan dövlətinin son illər bu prosesi necə irəli apardığını işıqlandırır. Bununla, biz qadınların kişilərlə bərabər imkanlardan bəhrələnməyə və istifadə imkanı əldə edəcəyi cəmiyyətin əsaslarının möhkəmləndirilməsi istiqamətində üzərimizə götürdüyümüz öhdəliyə xüsusi önəm vermişik.

Mən bu hesabatın hazırlanmasında hər vasitə ilə bizə yardım göstərmiş tərəfdaşlarımıza təşəkkür etmək istədim. İlk növbədə öz yekun tövsiyələri və ifadə etdiyi narahatlıqlarla ölkədə müvafiq sahədə görülən işlərə təkan verən BMT-nin Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi Komitəsinə (CEDAW) minnətdarlığımı bildirirəm. Müvafiq məlumatların əldə edilməsində və əlaqədar qurumların, o cümlədən Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin əməkdaşlarına beynəlxalq ekspert yardımı göstərmiş Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Əhali Fondunun adını xüsusilə qeyd etmək istədim. Həmçinin, hesabatın hazırlanmasında nazirliklər, müxtəlif təsisatlar və vətəndaş cəmiyyətinin nümayəndələrinə öz töhfələri və dəstəklərinə görə minnətdarlığımı bildirirəm. Biz bütün tərəfdaşlarımızla bundan sonra da davamlı əməkdaşlığa böyük ümid bəsləyirik.

Prof. Hicran Hüseynova

Azərbaycan Respublikası Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin Sədri

1. GİRİŞ

Azərbaycan Respublikası 1995-ci ilin 30 iyun tarixində Birləşmiş Millətlər Təşkilatının “Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında” Konvensiyasına (CEDAW) qoşulduqdan sonra qüvvədə olan normativ hüquqi aktlara və formalaşmış təcrübəyə qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması istiqamətində dəyişikliklər edilmişdir. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının “Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında Konvensiyası”nın Fakultativ Protokolu Azərbaycan Respublikasının 2001-ci il 16 fevral tarixli Qanunu ilə təsdiq edildikdən sonra isə dövlət qadınların hüquqlarının pozulmasının qarşısının alınması, qadınlara öz hüquqlarından tam istifadə etmək imkanı verən bir mühitin yaradılmasına çalışmışdır. Qadınların cəmiyyətdə hərtərəfli rol oynaması, onların verdiyi töhfələrin qiymətləndirilməsi, öz yaşam tərzləri ilə bağlı seçimlər etməsi və zorakılıq qorxusundan azad yaşaya bilməsinə imkan yaradan cəmiyyət və iqtisadi mühiti yaratmaq öhdəliyinin əsas hissəsi kimi, dövlət qadınların irəli çəkilməsini davam etdirir.

Azərbaycan Respublikası “Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında” Konvensiyanı qadınların irəli çəkilməsi və gender bərabərliyi baxımından mühüm sənəd hesab edir. Məhz bu səbəbdən də o Konvensiyadan irəli gələn öhdəliklərin tam yerinə yetirilməsi üçün əlverişli şərait yaratmağa çalışır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən müvafiq strukturların üzərinə qadınların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi üzrə təkliflər hazırlamaq öhdəliyi qoyan “Azərbaycanda qadınların rolunun artırılmasına dair tədbirlər haqqında” 1998-ci il 14 yanvar tarixli Sərəncam və qərar qəbul etmə səviyyəsində bərabərliyin təmin edilməsi də nəzərə alınmaqla, qadınlarla kişilər arasında bərabərliyin təmin edilməsi, qadın hüquqlarının daha səmərəli müdafiəsi məqsədilə “Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında” 2000-ci il 6 mart tarixli Fərman imzalanmışdır. Qeyd edilən Fərmana əsasən Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi sənədin icra olunması üzrə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə illik hesabatların təqdim edilməsi öhdəliyini daşıyır.

BMT-nin “Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında” Konvensiyasının 18-ci maddəsinə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikası Konvensiyanın müddəalarının icrasını təmin etmək məqsədilə görülmüş tədbirlərlə bağlı hər dörd ildən bir BMT-nin Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitəsinə hesabat təqdim etmək öhdəliyini götürmüşdür. Komitə özünün 1998-ci ildə keçirdiyi 7-ci sessiyasında

Azərbaycan Respublikasının ilkin, 23 yanvar 2007-ci il tarixdə keçirdiyi 37-ci sessiyasında isə onun ikinci və üçüncü dövrü hesabatlarını nəzərdən keçirmişdir. Həmin hesabatlar nəzərdən keçirildikdən sonra Komitənin hesabatı dair yekun şərhləri dövlət rəsmiləri, deputatlar, qadın və insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində fəaliyyət göstərən QHT-lər və məhkəmə orqanlarının nümayəndələri arasında geniş şəkildə yayılmışdır.

Hesabat digər dövlət orqanları ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən tərtib olunmuşdur. Gender məsələlərinin kəşif xarakterini nəzərə alsaq, hesabatın hazırlanması prosesində dövlət qurumları arasında geniş əməkdaşlıq yüksək prioritetə malik olmuşdur.

Dövlət həmçinin qadınların fikirlərinin hesabatı daxil edilməsinə böyük önəm verir. Bu səbəbdən, həmin hesabatın hazırlanması zamanı qadın məsələləri ilə məşğul olan QHT-lərlə geniş məsləhətləşmələr aparılmışdır.

BMT-nin "Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında Konvensiyası"nın 22 dekabr 1995-ci il tarixdə qüvvəyə minmiş 20-ci maddəsinin 1-ci bəndinə edilən dəyişiklik Azərbaycan Respublikasının 2008-ci il 1 aprel tarixli 570-IIIQ nömrəli Qanunu ilə təsdiq edilmiş və 23 may 2008-ci il tarixdə BMT-nin Baş Katibinə qəbul etmə sənədi təqdim edilərək Azərbaycan Respublikası tərəfindən qəbul edilmişdir.

Hazırkı hesabat əsas diqqəti BMT-nin Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi haqqında Komitəsinin yekun şərhlərinin yerinə yetirilməsi üzrə görülmüş tədbirlər də daxil olmaqla Azərbaycan Respublikasında qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması məqsədilə 2004-cü ildən indiki dövrə qədər dövlət tərəfindən qəbul edilmiş ən mühüm tədbirlərə yönəldir.

Azərbaycan Respublikası dövlətin maliyyə resurslarının cinslər arasında bərabər bölünməsinin təmin edilməsi məqsədilə gender büdcələşməsi sistemini yaratmışdır. Belə ki, hökumət gender bərabərliyinin təmin edilməsi və qadınların irəli çəkilməsi sahəsində nəzərdə tutulan tədbirlər üçün dövlət büdcəsində 2008-ci ildə 100 000 AZN, 2009-cu ildə isə 500 000 AZN məbləğində ayrımlar etmişdir. Bu iş gələcək illərdə də davam etdiriləcəkdir.

Hesabat Azərbaycan Respublikasının 2004-2008-ci illər arasında Konvensiyanın həyata keçirilməsi, o cümlədən, BMT-nin müvafiq Komitəsinin yekun şərhlərindən sonra növbəti addımların atılması məqsədilə qəbul etdiyi qanunvericilik, məhkəmə və inzibati tədbirləri işıqlandırır. Hesabat Konvensiyanın müddəaları üzrə ardıcıl olaraq hazırlanmış və dövlətin

bütün sahələrdə gördüyü yeni tədbirləri, habelə qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılmasına yönələn yeni və planlaşdırılan qanunvericilik tədbirlərini əhatə edir.

Azərbaycan Respublikası Pekin Platformasının müddəalarına, xüsusən də həmin Platformada müəyyən olunan 12 mühüm problemlə sahə ilə bağlı görüləcək tədbirlərə, o cümlədən, BMT Baş Assambleyasının iyirmi üçüncü xüsusi sessiyasında razılaşdırılmış Fəaliyyət Platformasını və Pekin Bəyannaməsini həyata keçirmək üçün nəzərdə tutulan əlavə tədbirlərə və təşəbbüslərə əməl etmək kimi tam öhdəlik qəbul etmişdir. Azərbaycanda bu hesabatda təsvir olunduğu kimi, qanunvericilik və digər tədbirlər gender bərabərliyinin təmin edilməsi üzrə Pekin Fəaliyyət Platforması və Pekin + 5 yekun sənədinin müddəaları ilə üst-üstə düşür.

Yuxarıda qeyd edilən nailiyyətlərə baxmayaraq, Azərbaycanda müəyyən kateqoriyaya aid qadınların keyfiyyətli təhsil, səhiyyə xidmətləri və işlə təmin edilməsi sahəsində bir sıra problemlər mövcuddur. Azərbaycan ərazilərinin bir hissəsinin Ermənistan tərəfindən işğal olunması Konvensiyanın tam şəkildə həyata keçirilməsinə əngəl yaradan əsas amillərdən biri kimi qalmaqdadır.

Silahlı münaqişələrə cəlb olunmuş hər bir ölkədə olduğu kimi, Azərbaycanda da müharibənin ən ağır yükü qadınların üzərinə düşür. Ermənistanın işğalı nəticəsində Azərbaycanın tarixi ərazisi olan Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında yaranmış münaqişə Azərbaycanda demokratikləşmə prosesinə mane olmaqla yanaşı ölkənin tam iqtisadi inkişafı üçün də əsas maneədir. Münaqişə, yarısından çoxunu qadınlar və uşaqlar təşkil edən bir milyondan çox azərbaycanlının Ermənistan və Dağlıq Qarabağdan deportasiya olunaraq qaçqın və məcburi köçkünə çevrilməsi ilə nəticələnmişdir.

Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılması istiqamətində atılan qətiyyətli addımlar və Konvensiyanın tələblərinə davamlı şəkildə əməl olunması, habelə qadınlara kişilərlə bərabər imkanlardan istifadə etməsinə mane olan istənilən əngəllərin aradan qaldırılmasına yönələn səylər Azərbaycan dövlətinin siyasətinin əsasını təşkil edir. Bu kontekstdə Azərbaycan Respublikası Konvensiyanın müəyyən etdiyi məqsədlərə əsaslanaraq vətəndaş cəmiyyəti ilə tərəfdaşlıq şəraitində çalışmağa davam edəcəkdir.

I Bölmə

Maddə 1. Ayrı-seçkiliyin tərifi

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası qadınlarla kişilər arasında bərabərlik prinsipini təsbit edir. Konstitusiyanın 25-ci maddəsi kişilərlə qadınlar arasında bərabərlik prinsipini və

istənilən növ ayrı-seçkiliyin yolverilməzliyini bir daha təsdiq edir və kişilərlə qadınların bərabər insan hüquqları və fundamental azadlıqlardan istifadə etmələrini təmin edir. Konstitusiyaya əsasən irq, milliyət, din, dil, cins, mənşə kimi amillərdən asılı olmayaraq ayrı-seçkilik yol verilməzdir.

2006-cı ilin 10 oktyabr tarixində "cinsi mənsubiyyətə görə ayrı-seçkilik" tərifini verən "Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildi və tərif cinsi qısnama, cinsi zəmində hüquqların bərabər həyata keçirilməsini məhdudlaşdıran və ya ona mane olan istənilən fərqləndirmə və üstünlük kimi halları da özündə cəmləşdirməklə daha da genişləndirildi (Maddə 2.0.4).

"Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda "cinsi mənsubiyyətə görə ayrı-seçkilik" tərfi Konvensiyanın 1-ci maddəsindəki "ayrı-seçkiliyin" geniş tərfi kimi verilir. Tərfi həmçinin müəyyən kateqoriyadan olan qadınların məruz qaldığı ayrı-seçkiliyi əhatə etmək, dolayısı və/və ya qəsdən törədilməmiş ayrı-seçkilik hallarını nəzərdə tutur.

"Gender bərabərliyinin (kişi və qadınların) təminatları haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun mühüm cəhəti onun həm keçmişdə, həm də indi qadınların insan hüquqlarından və fundamental azadlıqlardan istifadə etmələrinə mane olan, onlara qarşı müəyyən kök salmış ayrı-seçkiliyin təzahürlərinin tanınılıb ortaya qoyulmasıdır və 3-cü maddə də, müvafiq olaraq, *de-facto* bərabərliyi sürətləndirmək və qadınlar üçün əsaslı bərabərliyi təmin etmək üçün zəruri olan xüsusi tədbirlərin görülməsini nəzərdə tutur.

Adı çəkilən Qanunun 3-cü maddəsi həm də birmənalı olaraq, müəyyən sahələrdə qadınların xeyrinə bəzi müsbət ayrı-seçkiliyik tədbirlərinin görülməsini nəzərdə tutur.

Bununla həmin maddə aşağıdakıların ayrı-seçkilik xarakterli olmadığını şərtləndirmiş olur:

- qadınlar üçün Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş güzəştlər, imtiyazlar və əlavə təminatlar;
- kişilər üçün həqiqi hərbi (alternativ) xidmətə çağırış;
- kişi və qadınlar üçün qanunla müəyyənləşdirilmiş fərqli pensiya və nikah yaşı;
- Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsinin 15-ci maddəsinə uyğun olaraq, ərin nikahın pozulmasını tələb etmək hüququnun məhdudlaşdırılması;
- kişi və qadınlar üçün cəzaçəkmə müəssisələrində fərqli şəraitin yaradılması;
- gender bərabərliyinin təmin edilməsi məqsədi ilə xüsusi tədbirlərin həyata keçirilməsi.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin ləğv olunması üzrə Komitəsi tərəfindən 2-ci və 3-cü dövrü hesabatın nəzərdən keçirilməsi və qadınlar və kişilər üçün müxtəlif nikah yaşı ilə bağlı tövsiyəsindən sonra Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi kişilər və qadınlar üçün eyni nikah yaşının müəyyən edilməsi məqsədilə Ailə Məcəlləsinə düzəlişlərin edilməsi ilə bağlı təkliflə çıxış etmişdir. Həmin təklif hazırda baxılma prosesindədir.

Son zamanlar Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən hüquq-məhkəmə sistemi üçün təşkil olunmuş bütün təlim və seminarlarda “Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında” Konvensiyada bərabərlik müddəalarının miqyasına və “gender əsaslı ayrı-seçkiliyin” tərifinə geniş şəkildə yer ayrılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasına müvafiq olaraq, Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminə daxil olan normativ hüquqi aktlar ilə (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və referendumla qəbul edilən aktlar istisna olmaqla) Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr arasında ziddiyyət yaranarsa, həmin beynəlxalq müqavilələr tətbiq edilir.

BMT-nin Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin ləğv olunması üzrə Komitəsinin “Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında” Konvensiyanın həyata keçirilməsi üzrə Azərbaycan Respublikasının 2-ci və 3-cü dövrü hesabatına dair yekun şərhləri Azərbaycan dilinə tərcümə olunaraq, dövlət orqanları, QHT və beynəlxalq təşkilatlar arasında geniş yayılmış və müzakirə olunmuşdur.

10 oktyabr 2006-cı ildə qəbul edilmiş “Gender bərabərliyinin dövlət təminatları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu haqqında əhalinin məlumatlılığını artırmaq məqsədilə həmin Qanun və onun əsasında digər qanunvericilik aktlarına edilmiş dəyişiklikləri əks etdirən məcmuə hazırlanmışdır. Bu addım ilk növbədə əhalinin, xüsusilə kənd yerlərində məskunlaşmış insanların gender bərabərliyi və qadın hüquqlarının qorunması sahəsində məlumatlılığının artırılması məqsədi daşıyır. Sözügedən bu məcmuə Azərbaycan Respublikasının bütün əlaqədar qurumlarına və eyni zamanda regionlarda icra hakimiyyətlərinə göndərilmişdir.

Madde 2. İştirakçı dövlətlərin ayrı-seçkiliyi aradan qaldırmaq öhdəlikləri

Hazırkı hesabat dövrü ərzində müvafiq sahədə mövcud olan strategiyalar nəzərdən keçirilmiş və yeniləri hazırlanmışdır. Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan

qaldırılması məqsədilə qanunvericilik aktları, dövlət proqramları qəbul edilmiş və inzibati tədbirlər görülmüşdür.

Qanunvericilik tədbirləri

1. 2005-ci ilin iyun ayında insan alverinə qarşı mübarizənin möhkəm hüquqi və təşkilati əsasını təşkil edən “**İnsan alverinə qarşı mübarizə haqqında**” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmişdir.
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə qadınların müdafiəsinin möhkəmləndirilməsini nəzərdə tutan bir neçə mühüm dəyişiklik edilmişdir (144-1-ci maddə(İnsan alveri), 144-2-ci maddə (məcburi əmək), 316-1-ci maddə(insan alverindən zərərçəkmiş şəxs haqqında konfidensial məlumatları yayma).

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə edilmiş dəyişikliklər insan alverinin Birləşmiş Millətlər Təşkilatının “Transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı Konvensiyası”na, həmin Konvensiyaya Əlavə Protokollara və bu sahədəki digər beynəlxalq müqavilələrə uyğun olaraq cinayət kimi tanınması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Həmin dəyişikliklərə aşağıdakı cinayət əməllərinə görə mütənasib cəzaların verilməsi daxildir:

- İnsan alveri;
- İstismar məqsədilə şəxsin sərhəddən qanunsuz keçirilməsi;
- Şəxsin gizlədilməsi;
- hədə-qorxu, zor tətbiq etməklə və ya zor tətbiq etmək hədəsi ilə müəyyən işin yerinə yetirilməsinə (xidmətin göstərilməsinə) məcbur etmə;
- İnsan alverindən zərərçəkmiş şəxs haqqında konfidensial məlumatları qanunsuz toplama, yaxud qəsdən yayma.

3. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinə “Seksual qısnamaya məruz qalmış işçilərə qarşı təzyiğin göstərilməsi” adlı yeni 60-1-ci maddə əlavə edilmişdir. Həmin maddəyə əsasən hər hansı cinsi təqib xarakterli hərəkətlərdən şikayət etmiş istənilən işçiyə qarşı təzyiq göstərmiş vəzifəli şəxslər ağır cərimə ilə cəzalandırılacaqlar.

4. “Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun hərtərəfli həyata keçirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanununa, dövlət tərəfindən bütün təhsil müəssisələrinə qəbul zamanı kişilərlə qadınlara bərabər hüquqların verilməsi, tələbələrin

təqaüdlə təmin edilməsində, tədris planının seçilməsində və biliyin qiymətləndirilməsində kişi və qadınlar üçün bərabər imkanların yaradılmasının təmin edilməsini nəzərdə tutan dəyişikliklər edilmişdir.

Qanunvericiliyə təklif olunan dəyişikliklər

1. BMT-nin Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitəsinin yekun şərhlərinə cavab olaraq və ailə-nikah münasibətləri ilə bağlı bütün məsələlərdə qadınlara qarşı hələ də mövcud olan ayrı-seçkilik xarakterli müddəalarının aradan qaldırılmasına ehtiyac olduğunu dərk edərək Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi qadınlar və kişilər üçün nikah yaşının bərabərləşdirilməsi üçün təkliflər vermişdir. Təkliflər həmçinin nikahdan öncə tibbi müayinədən keçmək və nikah müqaviləsinin məcburi xarakter daşması ilə bağlıdır.

2. "Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında" Qanun layihəsi Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən hazırlanmış və Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə və Nazirlər Kabinetinə təqdim edilmişdir. Bütün müvafiq dövlət orqanları, habelə QHT-lər həmin qanun layihəsinin hazırlanması prosesinə fəal surətdə cəlb olunmuşdu. Qanun layihəsi həmçinin yerli və beynəlxalq təşkilatların (UNFPA, ATƏT, Avropa Şurası) ekspertlərin tərəfindən qiymətləndirilmişdir. Müvafiq dövlət orqanları ilə razılaşırdıqdan sonra qanun layihəsi Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Sosial siyasət daimi komissiyasına təqdim edilmişdir. Qanun layihəsi qadınların məişət zorakılığı hallarından adekvat və səmərəli müdafiəsi, onların şərəf və ləyaqətlərinə hörmət bəsləmək məqsədi daşıyır, məişət zorakılığı hallarının qarşısının alınması kimi geniş və əhatəli müddəaları, zorakılıq qurbanları üçün sığınacaqlar, məsləhət xidmətləri, reabilitasiya, cinayətkarların cəzalandırılması və s. də daxil olmaqla müdafiə tədbirlərini ehtiva edir. Məlumat çatışmazlığı əsas boşluq kimi müəyyən olunduğundan qanun layihəsində statistik məlumat bazasının və məlumat toplama metodologiyasının yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Qanun layihəsinin Milli Məclisin 2009-cu ilin payız sessiyasında qəbul ediləcəyi gözlənilir.

Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) və onun gender bərabərliyinin təmin edilməsi sahəsində fəaliyyəti

İnsan hüquqları üzrə müvəkkilin (ombudsmanın) fəaliyyəti olduqca mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Qadın hüquqlarının müdafiəsi və gender bərabərliyinin təmin edilməsi İnsan hüquqları

üzrə müvəkkilin (ombudsmanın) gündəliyində önəmli yer tutur. Ona görə də bu yaxınlarda İnsan hüquqları üzrə müvəkkilin (ombudsmanın) gender bərabərliyi üzrə xüsusi müşaviri təyin olunmuşdur.

İnsan hüquqları üzrə müvəkkilin (ombudsmanın) təşəbbüsü ilə mütəmadi olaraq Konvensiyanın həyata keçirilməsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi, millət vəkili, dövlət strukturları, QHT-lər və Ekspertlər Şurasının iştirakı ilə dəyirmi masalar keçirilir.

Azərbaycanda planların, strategiyaların və proqramların işlənilib hazırlanması

1. 2008-2012-ci illər üçün Ailə və qadın problemləri üzrə Milli Fəaliyyət Planı

2000-2005-ci illər üçün Qadın Problemləri üzrə Milli Fəaliyyət Planından sonra 2008-2012-ci illər üçün Ailə və qadın Problemləri üzrə Milli Fəaliyyət Planı gender bərabərliyi əsasında ailə və ailədaxili münasibətlərin gücləndirilməsi və inkişaf etdirilməsi, sağlam cəmiyyət yaradılması və bununla da ölkənin tərəqqisinə töhfə verilməsi məqsədilə hazırlanmışdır. Hazırda Plan aidiyyəti orqanlarla müzakirə prosesindədir. Həmin Fəaliyyət Planı iki sahədə, demoqrafik problemlər, ailə planlaşdırılması, reproduktiv sağlamlıq və qadınların qərar qəbuletmə proseslərində, siyasi, iqtisadi və ictimai həyat və s. sahələrdə iştirakını artırmaq zərurəti kimi mühüm istiqamətləri nəzərdə tutur.

2. Azərbaycan Respublikasında insan hüquqlarının müdafiəsi üzrə Milli Fəaliyyət Planı

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 28 dekabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında insan hüquqlarının müdafiəsi üzrə Milli Fəaliyyət Planı"nda qadın hüquqlarının müdafiəsinə dair tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Milli Fəaliyyət Planı Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı insan hüquqlarına və azadlıqlarına dair beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn öhdəliklərin həyata keçirilməsi və Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktlarının beynəlxalq hüquqi sənədlərə uyğunlaşdırılması, Azərbaycan Respublikasının BMT-nin ixtisaslaşmış qurumlarına verilən hesabatlarının hazırlanması işinə insan hüquq müdafiəsi sahəsində fəaliyyət göstərən qeyri-hökumət qurumlarının cəlb edilməsi kimi məsələlər öz əksini tapmışdır. Milli Fəaliyyət Planının həyata keçirilməsinə 30-dan çox dövlət orqanı cəlb edilmişdir. Milli Fəaliyyət Planında məişət zorakılığının qarşısının alınması, psixoloji və tibbi yardım, bu cür zorakılığın qurbanları üçün zəruri kompensasiya və reabilitasiyanın təmin edilməsi üzrə tədbirlər də daxil olmaqla,

qadınlara qarşı zorakılığın bütün formalarına qarşı mübarizə aparılması, qadınların hüquqlarının daha yaxşı səviyyədə müdafiəsi üçün tədbirlər nəzərdə tutulmuşdur.

3. Yoxsulluğun Azaldılması və Davamlı İnkişaf üzrə Dövlət Proqramı

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin qadın problemləri üzrə fərman və sərəncamlarının həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə özündə gender komponentini birləşdirən dövlət proqramları qəbul edilir. Yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf üzrə Dövlət Proqramında (2003-2005) gender komponenti yalnız kəşşən məsələ kimi daxil edildiyi halda yoxsulluğun azaldılmasının ikinci mərhələsində (Yoxsulluğun azaldılması və Davamlı İnkişaf üzrə Dövlət Proqramı – 2008-2015) gender komponenti geniş şəkildə öz əksini tapmışdır. Sənədin hazırlanmasının ilk mərhələsində müqavilə əsasında müvəqqəti gender məsələləri üzrə ekspert vəzifələrini təsis etmiş, ikinci mərhələdə isə artıq gender məsələləri üzrə ekspertlər sənədi hazırlayan işçi heyətə daxil edilmişdir. Sözügedən Dövlət Proqramına daxil edilən gender komponenti BMT tərəfindən Mərkəzi Asiya və Qafqaz ölkələri arasında ən güclü komponent kimi qiymətləndirilmiş və regionda “yaxşı təcrübə” kimi istinad olunması təklif edilmişdir. Sözügedən Proqram 15 sentyabr 2008-ci il tarixdə qəbul edilmişdir.

4. Demokratik cəmiyyətdə gündəlik zorakılıqla mübarizə üzrə Respublika Kompleks Proqramı

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2007-ci il 25 yanvar tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Demokratik cəmiyyətdə gündəlik zorakılıqla mübarizə üzrə Respublika Kompleks Proqramında” cinsi və digər növ qeyri-bərabərsizliyin, ailə zorakılığının, cəmiyyətdə qəddarlığın qarşısının alınması məqsədilə hər cür strateji planların işlənilib hazırlanması, qadınların onlara qarşı törədilən zorakılıqdan müdafiə edilməsi, o cümlədən BMT-nin “Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılması haqqında Konvensiya”sının həyata keçirilməsini tənzimləyən qanunların hazırlanması haqqında təkliflərin işlənilib hazırlanması nəzərdə tutulur.

Həmçinin Kompleks Proqramda ikiqat zorakılığa məruz qalmış qaçqın və məcburi köçkün qadın və uşaqlar üçün sosial reabilitasiya işinin, qadınlar arasında işsizliyin azaldılması məqsədi ilə yenidən ixtisaslaşma kurslarının təşkil edilməsi, ali təhsil müəssisələrində bərabərlik və xüsusilə də qadınlara qarşı zorakılıqla mübarizə üzrə təhsil proqramlarının hazırlanması, qadınlara qarşı zorakılığın meyarlarının müəyyən edilməsi və s. kimi məsələləri özündə ehtiva edir.

5. “XXI əsrdə Qadınlara qarşı zorakılıq əleyhinə” layihəsi

Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi, birinci xanımın rəhbərlik etdiyi Heydər Əliyev Fondu və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Əhali Fondu (UNFPA) 16 yanvar 2008-ci il tarixdə “XXI əsrdə Qadınlara qarşı zorakılıq əleyhinə” adlı birgə layihə imzalamışlar. Həmin Layihə 2009-cu ilin sentyabrınadək 20 ay ərzində həyata keçiriləcək və Azərbaycanın bütün regionlarını əhatə edəcəkdir. (Ətraflı məlumat üçün 5-ci maddəyə baxın).

6. Azərbaycanda Gender Münasibətlərinə dair İnsan İnkişafı haqqında Hesabat - 2007

Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramı gender bərabərliyi sahəsində əldə olunmuş nailiyyətlərin qeyd olunması və boşluqların üzə çıxarılması və həmin boşluqların aradan qaldırılması məqsədilə Azərbaycanda 2007-ci il üzrə Gender münasibətlərinə dair İnsan İnkişafı Hesabatı hazırlamışdır. Həmin Hesabat Azərbaycanda, habelə keçmiş Sovet məkanında gender münasibətlərinə dair aparılmış irimiqyaslı sorğulardan əldə olunmuş faktları əks etdirir. Həmin sorğunun əsas məqsədi Azərbaycanda gender münasibətlərini müəyyən etmək, onların gender bərabərliyinə təsirini təhlil etmək və nəticələrə uyğun tövsiyələr işləyib hazırlamaqdan ibarətdir.

7. Beynəlxalq Əmək Təşkilatının Konvensiyalarının Ratifikasiya Olunması

Azərbaycan Respublikası Beynəlxalq Əmək Təşkilatının (BƏT) qadınların və ailələrin vəziyyətinin yaxşılaşdırılması haqqında Konvensiyalarına qoşulmuşdur. Hazırda Azərbaycan Respublikası Təşkilatın “Kişi və qadın işçiləri üçün bərabər münasibət və bərabər imkanlar: ailə vəzifələri olan işçilər haqqında” 156 nömrəli və “Analıqın mühafizəsi haqqında 1952-ci Konvensiyasına yenidən baxılması haqqında” 183 nömrəli Konvensiyasına qoşulmaq mərhələsindədir. Bu barədə BƏT-in, müxtəlif dövlət orqanlarının, yerli QHT və beynəlxalq təşkilatların nümayəndələrinin iştirakı ilə müzakirələr keçirilmiş və təklif müsbət qarşılanmış və dəstəklənmişdir.

8. BMT-nin Gender Bərabərliyi və Qadınların İmkanlarının Genişləndirilməsi üzrə Tematik Qrupu

Gender bərabərliyi və qadınların imkanlarının artırılması üzrə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Tematik Qrupu 2006-cı ildə BMT-nin Ölkə Nümayəndəliyinin rəhbərliyi altında yaradılmışdır. Həmin Qrupun fəaliyyəti Tematik Qruplar üçün BMT-nin Resurs Təlimatları əsasında

qurulmuşdur. Tematik Qrup BMT-nin Əhali Fondu tərəfindən idarə edilir və BMT-nin bütün ixtisaslaşmış qurumlarını və daha geniş formatda beynəlxalq və milli QHT-i əhatə edir.

Gender Tematik Qrupu Azərbaycanda BMT-nin Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi Komitəsinin yekun tövsiyələrinin həyata keçirilməsində dövlət orqanlarına böyük dəstək göstərir. Tematik Qrup həmçinin qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması, aktual gender problemlərinin KİV-də işıqlandırılması, milli mexanizmlərin imkanlarının artırılması, müvafiq sahədə əhali arasında maarifləndirmə kampaniyalarının həyata keçirilməsi və s. tədbirlərin reallaşdırılmasında müstəsna rol oynayır.

9. Məhkəmə orqanlarının və hüquq müdafiəçilərinin təlimləndirilməsi

Hakimlərin, hüquq-mühafizə orqanları nümayəndələrinin və hüquq müdafiəçilərinin məlumatlılıq səviyyəsinin artırılması məqsədilə BMT-nin Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin ləğv olunması üzrə Komitəsinin yekun şərhələrinə müvafiq olaraq, Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi hakimlər və vəkillər üçün bu Konvensiya, Konvensiyaya Əlavə Protokol, Komitənin Ümumi Tövsiyələri və yekun şərhləri ilə bağlı mütəmadi təlimlər təşkil etmiş və onların istifadəsi üçün xüsusi vəsaitlər dərc etmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Ali Komissarlığının Ofisi ilə birgə BMT-nin Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin ləğv olunması üzrə Komitəsi və BMT-nin digər müqavilə orqanlarının fəaliyyəti üzrə hakimlər, prokurorlar və vəkillər üçün seminarlar təşkil edilmişdir. Ədliyyə Nazirliyi həmçinin məhkəmə sistemi və hüquq müdafiəçiləri üçün Avropa Komissiyası ilə birgə “Məhkəmələrdə İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqlarının Müdafiəsi haqqında Avropa Konvensiyasının Tətbiqi”nə dair hazırda davam edən layihəyə cəlb edilmişdir. Ədliyyə Nazirliyi həm də məhkəmə və hüquqi müdafiə sahəsində çalışan işçilər üçün müntəzəm seminar və simpoziumlar keçirən Yunanıstanın Avropa Ümumi Hüquq Mərkəzi ilə uzunmüddətli əməkdaşlıq barədə razılığa malikdir.

Ölkədə gender siyasətinin həyata keçirilməsi üzrə məsul mərkəzi orqan olan Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin işçi heyəti, dövlət orqanlarında fəaliyyət göstərən gender məsələlərinə məsul şəxslər və QHT nümayəndələri də Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən keçirilən təlim xarakterli tədbirlərə cəlb olunur.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin ləğv olunması üzrə Komitəsinin sonuncu şərhlərində verilən tövsiyələrlə yanaşı, Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən keçirilən təlimlərdə əsas diqqət “müvəqqəti xüsusi tədbirlər” və “*de-facto* bərabərlik” konsepsiyası üzrə Komitənin 25 sayılı Ümumi Tövsiyəsinə yönəldilir.

10. Yekun şərhlərin əhali arasında yayılması

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin ləğv olunması üzrə Komitəsi tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Konvensiyanın həyata keçirilməsi üzrə 2-ci və 3-cü dövrü hesabatının nəzərdən keçirilməsindən sonra təqdim olunmuş yekun şərhlər Milli Məclisin üzvləri və qadın məsələləri ilə məşğul olan QHT nümayəndələri də daxil olmaqla dövlət rəsmiləri arasında geniş müzakirə edilmişdir. Bundan əlavə, AQUPDK BMT-nin Gender Tematik Qrupu ilə birlikdə BMT-nin Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi Komitəsinin Təvsiyələrinin həyata keçirilməsi üzrə Fəaliyyət Planı hazırlamışdır. Nəticədə sadalanan komponentlər qadınlara qarşı zorakılıq üzrə milli tədqiqat, hərtərəfli təbliğat kampaniyası və insan hüquqları üzrə imkanların artırılması tədbirləri kimi BMT layihələrinə daxil edilmişdir.

Mövcud təcrübəyə əsasən müzakirələrdən sonra şərhlərin həyata keçirilməsinə dair təkliflər hazırlanaraq, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim olunmuşdur.

Qaçqınlar

Dövlətin qaçqınlara dair siyasətinin əsas istiqamətini onların cəmiyyətin tamhüquqlu üzvü kimi potensiallarını reallaşdırmaq imkanının təmin edilməsi təşkil edir. Dövlət tərəfindən qaçqın və məcburi köçkünlərin təhsil, səhiyyə, məşğulluq imkanlarından bərabər istifadə edilməsi üçün hər cür şərait yaradılır.

Qaçqınlar və məcburi köçkünlər üzrə bəzi layihələr

I) Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Əhali Fondunun (UNFPA) maliyyə dəstəyi və Azərbaycan Qaçqın və Məcburi Köçkün Gənclər Təşkilatının təşkilati dəstəyi ilə "Qadınlara qarşı zorakılığı dayandırın" layihəsi 2006-cı ilin oktyabrında başlanmışdır.

II) QİÇS, vərəmə və malyariyaya qarşı Ümumdünya Mübarizə Fondunun maliyyə dəstəyi ilə "Qaçqınlar və məcburi köçkün olan gənclər arasında İİV/QİÇS-in qarşısının alınması" proqramı 2006-cı ilin noyabr ayından dekabr ayınadək davam etmişdir. Bu proqram pulsuz, anonim məsləhət və müalicə əsasları ilə həyata keçirilmişdir.

III) BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığı AQUPDK və Rasional İnkişaf üçün Qadınlar Cəmiyyəti arasında "Azərbaycanda Məcburi köçkünlər və Qaçqınlar/Sığınacaq axtaranlar arasında cinsi və gender əsaslı zorakılığın qarşısının alınması" adlı layihə imzalanmışdır. Layihə çərçivəsində insan alveri mövzusunda "Satılmış həyat" adlı film çəkilmiş, zorakılığa məruz qalmış qadınlar üçün məlumat xarakterli bukletlər və s. hazırlanmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi məqsədilə Fransa və Türkiyə Respublikalarının analoji qurumları ilə qarşılıqlı əməkdaşlıq haqqında Memorandum imzalamışdır. Memorandumlar ailə, qadın və uşaq siyasətinin uğurla həyata keçirilməsi sahəsində uzunmüddətli əməkdaşlığın təməlini qoymuşdur.

3-cü Maddə. Qadınların irəli çəkilməsi

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi (AQUPDK)

Azərbaycan Respublikasının ərazisində qadın və gender bərabərliyi siyasəti üzrə əsas fəaliyyətlər Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən həyata keçirilir. Komitə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 6 fevral tarixli Fərmanına əsasən 1998-ci ildən etibarən qadın məsələləri üzrə dövlət orqanı kimi fəaliyyət göstərmiş Azərbaycan Respublikasının Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin əsasında yaradılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 9 avqust tarixli 444 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi haqqında Əsasnamə"yə görə Komitənin fəaliyyət dairəsi və ştatı genişləndirilmişdir. Daha geniş fəaliyyət istiqamətləri Komitənin fəaliyyəti üçün ayrılmış büdcənin də xeyli artırılmasına imkan vermişdir.

Əsasnaməsinə müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin vəzifələrinə aşağıdakılar daxildir:

- öz səlahiyyətləri daxilində insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, xüsusilə uşaq və qadın hüquqlarının həyata keçirilməsini təmin etmək və onların pozulmasının qarşısını almaq;
- müvafiq sahədə qanunvericiliklə onun səlahiyyətlərinə aid edilmiş normativ tənzimləməni həyata keçirmək;
- müvafiq sahə üzrə dövlət proqramları layihələrinin işlənilib hazırlanmasında iştirak etmək;
- dövlət proqramlarının və inkişaf konsepsiyalarının həyata keçirilməsini öz səlahiyyətləri daxilində təmin etmək;
- digər icra hakimiyyəti orqanlarının müvafiq sahə ilə bağlı fəaliyyətini əlaqələndirmək;

- Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrin həyata keçirilməsini öz səlahiyyətləri daxilində təmin etmək;
- dövlətin ailə siyasətini həyata keçirmək;
- qaçqın və məcburi köçkün qadınların, uşaqların, aztəminatlı ailələrin sosial problemlərini öyrənmək və onların həlli üçün əlaqədar dövlət orqanları qarşısında məsələlər qaldırmaq;
- müasir idarəetmənin və bazar iqtisadiyyatının əsaslarının öyrənilməsi istiqamətində, qadınlar tərəfindən sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi, ailə kəndli təsərrüfatlarının yaradılmasında müvafiq dövlət orqanları ilə birlikdə məsləhətlərin verilməsini təmin etmək;
- məşğulluq strategiyasının həyata keçirilməsi istiqamətində dövlət siyasətinə uyğun olaraq, qadınların müxtəlif yeni peşələrə yiyələnməsi və ixtisaslarının artırılması məqsədi ilə layihələr hazırlamaq və əlaqədar təşkilatlarla birgə tədbirlərin görülməsini təmin etmək;
- ailə başçısını itirmiş şəhid ailələrinin, tək anaların, xüsusilə əlil qadınların və uşaqların problemlərinin dövlət orqanları tərəfindən həlli məqsədi ilə müvafiq vəsatətlər qaldırmaq;
- müvafiq sahə üzrə kadrların hazırlanmasını, işçilərin peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilməsini, ixtisaslarının artırılmasını təmin etmək;
- Qabaqcıl beynəlxalq təcrübə nəzərə alınmaqla müvafiq sahədə müasir elmi nailiyyətləri tətbiq etmək, habelə elmi tədqiqat işlərinin aparılması və tətbiqini təmin etmək;
- öz fəaliyyəti haqqında əhalinin məlumatlandırılmasını təmin etmək;
- Komitənin strukturunun və fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində öz səlahiyyətləri daxilində tədbirlər görmək;
- Komitənin fəaliyyəti ilə bağlı daxil olan ərizə və şikayətlərə baxmaq və qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada tədbirlər görmək;
- Komitənin əməkdaşlarının sosial müdafiəsi, əmək və yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması istiqamətində tədbirləri həyata keçirmək;
- fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq, qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər vəzifələri yerinə yetirmək.

Gender bərabərliyinə nail olmaq və qadın hüquqlarının daha səmərəli müdafiəsi məqsədilə dövlət milli mexanizmlərin yaradılması ilə yanaşı bu sahədə QHT-in fəaliyyəti üçün əlverişli şərait yaradır. Hazırda Azərbaycan Respublikasında qadın problemləri ilə məşğul olan 90-a yaxın QHT mövcuddur. Yerli və beynəlxalq QHT-lər gender bərabərliyinin təmin olunması və

qadınların vəziyyətinin yaxşılaşdırılması istiqamətində həm qanunvericilik aktlarının və həm də inzibati tədbirlərin hazırlanması və həyata keçirilməsinə fəal şəkildə cəlb edilir.

Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi öz növbəsində yerli və beynəlxalq QHT-ləri ilə sıx əməkdaşlıq edir. Gender bərabərliyinə və cəmiyyətdə qadınların statusunun yüksəldilməsinə aid normativ aktların işlənilib hazırlanmasına və inzibati fəaliyyətlərə yerli və beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları yaxından cəlb olunurlar. Gender problemlərinin səmərəli həlli üçün şəbəkənin yaradılmasında qadın qeyri-hökumət təşkilatları və beynəlxalq təşkilatların rolu danılmazdır.

Yarandığı tarixdən etibarən Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi bütün dövlət orqanlarında gender məsələləri üzrə məsul şəxslər (focal points), eləcə də səhiyyə, təhsil, mədəniyyət və kütləvi informasiya sahəsində çalışan fəal qadınlardan ibarət Əlaqələndirici Şura yaratmışdır. Bundan əlavə, Komitə respublikanın bütün rayonlarına göndərdiyi sorğu əsasında qadınların təhsil və digər sahələrdə təmsilçiliyi, sahibkar qadınlar haqqında məlumat bazasını yaratmış və sistemləşdirmişdir.

2000-2005-ci illər üçün Azərbaycan Respublikasının Qadın Problemləri üzrə Milli Fəaliyyət Planının həyata keçirilməsi prosesində qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması, insan alverinə qarşı mübarizə, qadınların qərar qəbuletmə prosesində iştirakı və onların imkanlarının genişləndirilməsi üzrə mühüm addımlar atılmışdır. Bu məsələlər müvafiq maddələrdə daha ətraflı müzakirə ediləcəkdir.

Gender amilinin ümumi siyasətə daxil edilməsi

Gender amilinin ümumi siyasətə daxil edilməsi dövlətin öz strategiyaları və proqramlarının təkmilləşdirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Gender məsələləri üzrə məsul şəxslərin təyin edilməsi ilə bütün dövlət qurumları və digər təsisatlarının gender bərabərliyinin təmin edilməsi ilə bağlı fəaliyyəti təkmilləşdirilmişdir. Nəticədə, gender problemləri bu strukturların siyasətlərinə və proqramlarına daxil edilməkdə davam edir. Bu halda nazirliklər və digər dövlət təşkilatları gender problemləri ilə bağlı əldə olunmuş nailiyyətlərin monitorinqini asanlıqla aparmaq imkanı əldə edir.

Son illərdə gender amilinin ümumi siyasətə daxil edilməsi prosesi uğurla həyata keçirilir. Gender məsələlərini geniş şəkildə əks etdirən Yoxsulluğun Azaldılması və Davamlı İnkişaf üzrə Dövlət Proqramı (2008-2015) buna konkret misal ola bilər.

Məlumatın toplanması sahəsində işin təkmilləşdirilməsi

BMT-nin Əhali Fondunun (UNFPA) dəstəyi ilə 1999-cu ildən ölkədə “Azərbaycanda kişilər və qadınlar” adlı illik statistik məcmuə buraxılır. Bu məcmuə təhsil, səhiyyə, məşğulluq kimi sahələrdə qadınlarla kişilərin təmsil olunma nisbətini əhatə edir, habelə, beynəlxalq müqayisələri nəzərdə tutur. Öz növbəsində, Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi statistik məlumatlar vasitəsilə gender bərabərliyi sahəsində ən mühüm problemlərin üzə çıxarılması məqsədilə rayon icra hakimiyyətlərinə göndərilmiş sorğular əsasında məlumat bazası yaratmışdır.

Cinslər barədə, xüsusilə, qadınlara qarşı zorakılıq, məşğulluq, rəhbər vəzifələrdə çalışan qadınlar haqqında ətraflı işlənmiş məlumatların əlverişliliyində hələ də ciddi çatışmazlıqlar mövcuddur. Məlumat toplama sahəsində işin təkmilləşdirilməsi Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin qarşısında duran ən vacib məsələlərdən biridir. Komitə əlverişli və dəqiq statistik məlumatın vacibliyindən tam xəbərdardır. Məlumatların toplanması üçün maliyyə vəsaiti tələb olunur və bu da faktdır ki, ölkə cəlb olunduğu hərbi münaqişə davam etdiyindən maliyyə resursları məhduddur. Cinslər barədə ətraflı işlənmiş məlumatların toplanmasına və münasib məlumat toplama metodikasının yaradılmasına diqqət yönəldilir, texniki yardım barədə tələblərin ifadəsi nəzərdə tutulur.

4-cü Maddə. Müvəqqəti xüsusi tədbirlər

Azərbaycan Respublikası qadınlara kişilərlə bərabər əsasda öz insan hüquqları və fundamental azadlıqlardan istifadə etmələri üçün əlverişli şərait yaratmağa çalışır. Azərbaycan dövləti əmindir ki, keçmişdə baş vermiş ədalətsizliklərin və kök salmış ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması üçün xüsusi tədbirlər tələb olunur və bu tədbirlər qadınların *de-facto* bərabərliyinin sürətləndirilməsi üçün vacib strategiyanı təşkil edir.

Bu məqsədlə, Azərbaycan Respublikasının qanunlarına xüsusi tədbirlərin görülməsinə imkan yaradan müddəalar daxil edilmişdir. “Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu bir çox belə tədbirləri əhatə edir.

“Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun qəbulundan sonra qadınların siyasi və dövlət vəzifələrinə irəli çəkilməsi üçün əlverişli şəraitin yaradılması məqsədilə bir sıra qanunlara aşağıdakı dəyişikliklər edilmişdir:

1. “Qeyri-hökumət təşkilatları (ictimai birliklər və fondlar) haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu” – Qeyri-hökumət təşkilatlarına daxil olmaq kişi və qadınlar üçün eyni şərtlərlə açıq olmalıdır və onlar üçün bərabər imkanlar yaradılmalıdır. Bu

tələb hər hansı cinsin xüsusi maraqlarının müdafiəsi məqsədilə yaradılan qeyri-hökumət təşkilatlarına şamil edilmir.

2. “Siyasi partiyalar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu – Siyasi partiyalara daxil olmaq kişi və qadınlar üçün eyni şərtlərlə açıq olmalıdır və onlar üçün bərabər imkanlar yaradılmalıdır.
3. “Həmkarlar ittifaqları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu – Həmkarlar ittifaqına daxil olmaq kişi və qadınlar üçün eyni şərtlərlə açıq olmalıdır və onlar üçün bərabər imkanlar yaradılmalıdır.

5-ci Maddə. Cinslərin rolu və stereotiplər

Son illərdə aparılmış tədqiqatlar göstərir ki, Azərbaycanda kişilər ənənəvi olaraq ailə münasibətlərində və ictimai həyatda aparıcı mövqeyə malikdirlər. Bunu gender bərabərsizliyi kimi qiymətləndirmək düzgün deyil. Ənənəvi olaraq, Azərbaycanda qadınlar könüllü olaraq daha çox ailə həyatı, uşaqlara qayğı və bu kimi fəaliyyətlərlə məşğul olurdular və bu milli mentalitetin bir hissəsini təşkil edirdi.

Son dövrlərdə Azərbaycan gender stereotiplərinin aradan qaldırılması sahəsində mühüm nailiyyətlər əldə etmişdir və hazırda qadınlarla kişilər arasında həm fərdi, həm də ictimai sahələrdə öhdəliklər bərabər bölüşdürülür. Gənc nəsil baxışları dəyişən və yeni gender dəyərlərini formalaşdıran insanlardan ibarətdir. Eyni zamanda, təhsil, karyera qurmaq, ictimai həyatda fəal iştirak etmək, elm və incəsənətlə məşğul olmaq arzusunda olan qadınların sayı sürətlə artmaqdadır.

Yaşlı nəslin nümayəndələri ilə müqayisədə gənc Azərbaycanlı qadınlar həyatın bir çox sahələrində uğurlar əldə etmişlər. Bu, xüsusilə, təhsil, iş və ailə kimi üç əsas sahədə müşahidə edilir. Bu gün qadınlar daha savadlı və daha səriştədirlər və buna görə də onların iş tapmaq imkanları daha genişdir. Onlar yüksək əmək haqqı təklif edilən işlərdə çalışır və kişilərlə bərabər qazanc əldə edirlər. Çevik ailə və iş qrafiki qadınlara həm karyera, həm də ailə həyatı qurmağa imkan verir.

Azərbaycanda qadınların indiki statusu onların peşə seçimlərində və təhsil sahəsində irəliləmələrində öz əksini tapmışdır. Belə ki, son illər qadın müxbir üzvlərin sayı artaraq 12, qadın akademiklərin sayı isə 3-ə çatmışdır.

Problemdən tam xəbərdar olan dövlət öz sərəncamında olan bütün vasitələrdən istifadə edərək qadınlarla kişilər üçün bərabər imkanlar təmin etmək məqsədilə bütün maneələri aradan qaldırmağa və qadınlara öz potensialından tam istifadə etməyə şərait yaratmağa

çalışır. Bununla əlaqədar, işdə seqreqasiyanı, ixtisas və əmək haqqında olan fərqləri azaltmaq, habelə, bacarıqların tam istifadə edilməsini təmin etmək məqsədilə, dövlət əsas diqqəti cinsi stereotipləri aradan qaldıran keyfiyyətli təhsilə yönəldir.

Gender stereotiplərinin uşaqlıqdan yarandığını nəzərə alaraq, qeyri-sağlam stereotiplərin meydana gəlməsi yol verilməzdir. Dəyərlərin formalaşmasında kütləvi informasiya vasitələrinin rolu böyükdür. Gender stereotipləri məsələlərini həll edərkən dövlət möhkəm ailə strukturunun yaranması və dəyərlərin qorunub saxlanmasına töhfə verə bilər.

Dövlətin stereotiplərin aradan qaldırılması üzrə gördüyü tədbirlər aşağıdakı sahələri əhatə edir:

Təhsil:

Dövlət tədris proqramı tələbələrə geniş təhsil verməyə yönəldilib. Qızlar və oğlanlar ümumtəhsil məktəblərində eyni fənnlər üzrə təhsil alırlar.

Proqramlarda və dərsliklərdə gender stereotiplərinə və ya hər hansı cins haqqında yanlış fikirlərin yer almasına yol verilmir. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi tərəfindən təsdiq olunmuş dərsliklərdə və digər tədris materiallarında qadınların inkişafına, rifahına və ya karyerasına mane olan alçaldıcı stereotiplərin yaranmasının qarşısı düşünülmüş şəkildə alınır. Orta məktəblərdə cinslərin rolu ilə əlaqədar mövcud stereotiplər və yanlış mühakimə ilə mübarizə şagirdlərə bioloji əsaslı və sosial şəraitli gender xarakteristikaları arasında fərqlərin tədrisi vasitəsilə həyata keçirilir. Şagirdlər gender müxtəliflikləri və stereotipləri ilə bağlı özlərinə və başqalarına qarşı fikirlərin qiymətləndirilməsi üçün həvəsləndirilir və onlar cəmiyyətdə yaranmış yanlış stereotiplərə qarşı təlimatlandırılırlar. Orta məktəblərdə, Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən təşkil edilən təlim proqramları vasitəsilə "Qadınlara qarşı ayrı-seçkilinin bütün formalarının ləğv olunması haqqında" Konvensiya təqdim və təbliğ edilərək yayılır. Bu proqramlara stereotiplərin və onların qadın hüquqlarının həyata keçirilməsinə mənfi təsirinin təhlili daxildir.

KİV

Kütləvi informasiya vasitələrinin cəmiyyətə güclü təsiri nəzərə alınaraq, onların gender stereotipləri və cinsi ayrı-seçkiliklə bağlı məzmunu özündə ehtiva etməməsi məqsədilə Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi mətbuat ilə sıx əməkdaşlıq edir. Kütləvi informasiya vasitələrində bir neçə görkəmli qadın barədə proqramlar yayımlanmışdır. Onların fərd olaraq qazandıqları uğurlar gender stereotipləri ilə mübarizədə köməklik edir.

Dövlət təhsil proqramları

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi hesab edir ki, potensial auditoriya qismində kişilərin kənar edilməsi ilə müşayiət edilən və gender rolu barədə yanlış

mühakimənin düzəldilməsinə yönəlmiş proqramlar öz məqsədinə çatmaqda səmərəli ola bilməz. Komitə hesab edir ki, kişilər gender bərabərliyi üzrə tədris prosesindən təcrid edilə bilməz və edilməməlidirlər. Gender stereotiplərinin və qadınlara qarşı zorakılığın aradan qaldırılması sahəsində kişilərin rolunun əhəmiyyəti nəzərə alınmaqla dövlət proqramları kişiləri fəal surətdə bu işə cəlb edir

Qadınlara qarşı zorakılıq

Qadınlara qarşı zorakılığın bütün formalarının aradan qaldırılması və zorakılıq törədənlərin ədalət mühakiməsinə cəlb edilməsi Azərbaycan dövləti üçün prioritet istiqamətlərdəndir. Bu, yoxsulluğa, sağlamlığın pisləşməsinə, cəmiyyətdən təcrid olmağa və insan ölümünə gətirib çıxaran mürəkkəb sosial bir problemdir. Hər bir ölkə kimi, Azərbaycanı məişət zorakılığı daxil olmaqla qadınlara qarşı zorakılıq halları narahat edir. Azərbaycanda gender siyasətinin həyata keçirilməsini təmin edən dövlət orqanı qismində Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi ölkənin bütün bölgələrində maarifləndirmə kampaniyaları keçirir və qanunvericilik təkmilləşdirilir. Bununla əlaqədar olaraq, beynəlxalq təşkilatların, xüsusilə də BMT-nin rolu xüsusi qeyd olunmalıdır. Azərbaycan 2006-cı ilin noyabr ayında həyata keçirilməyə başlanmış 2 illik Məişət zorakılığı da daxil olmaqla qadınlara qarşı Zorakılıqla Mübarizə üzrə Avropa Şurası Kampaniyasının iştirakçısıdır. Kampaniyanın qaydalarına əsasən üzv dövlətlər aşağıdakı 4 mərhələdən keçməklə qadınlara qarşı zorakılıqla mübarizə üzrə tədbirlər görməlidir:

- a) Qadınlara qarşı zorakılıqla mübarizə üzrə qanun və siyasətlər;
- b) Zorakılıq qurbanlarına kömək və onların müdafiəsi;
- c) Əhali arasında aparılan sorğular əsasında alınan və inzibati məlumatların toplanması;
- d) Qadınlara qarşı zorakılıq üzrə maarifləndirmə.

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi, Heydər Əliyev Fondu və BMT-nin Əhali Fondu arasında imzalanmış "XXI əsrdə qadınlara qarşı zorakılıq əleyhinə" layihəsinin əsas məqsədləri aşağıdakılardır:

- Qadınlara öz hüquqlarından istifadə etməkdə əlavə imkanların yaradılması;
- Qadınların ictimai həyatda iştirakının genişləndirilməsi;
- Zorakılığın, erkən nikahların qarşısının alınması və bu kimi halların uşaqlara təsirinin azaldılması;
- Qadınların və uşaqların məişət zorakılığından müdafiə olunması;
- Gender məsələləri sahəsində əhəlinin maarifləndirilməsi.

Layihə çərçivəsində aşağıdakı tədbirlərin görülməsi nəzərdə tutulur:

- Layihədə beynəlxalq təcrübənin araşdırılması, habelə, xarici mütəxəssislərin cəlb edilməsi;
- İnsan hüquqları və gender bərabərliyinə dair maarifləndirmə kampaniyalarının keçirilməsi, regional seminarların təşkil edilməsi, müvafiq materialların nəşr edilməsi;
- Orta məktəblərdə insan alveri və erkən nikahlar barədə maarifləndirmə;
- Məlumatlandırıcı televiziya və ya radio proqramlarının hazırlanması;
- Gender zorakılığı qurbanlarına xidmət üzrə strategiyaların işlənilib hazırlanması;
- Dövlət təşkilatlarında gender məsələləri üzrə əlaqələndiricilər arasında əməldaşlıq mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi və s.

Sözügədən layihə çərçivəsində qadınların zorakılıqdan müdafiəsi və zorakılığın mənfi nəticələrini işıqlandıran sosial çarx çəkilmişdir. Sosial çarxda cəmiyyətin müxtəlif sahələrində məşhur kişi nümayəndələr tərəfindən qadınlara qarşı zorakılığı tənqid edən fikirlər səslənmişdir.

Ailə və Qadın Məsələləri üzrə Milli Fəaliyyət Planında (2008-2012) məişət zorakılığının profilaktikasına, qadınlara qarşı zorakılığa və erkən nikahlara aid ayrıca fəsil vardır. Bu fəsildə zorakılıq törədənlərin cinayətkar əməllərinə cavabdehliyi, zorakılıq qurbanlarının müdafiəsi, zorakılıq qurbanlarının hüquqi, sosial və psixoloji müdafiəsi, məişət zorakılığının və qadınlara qarşı zorakılığın səbəblərinin aradan qaldırılması üzrə təkliflərin hazırlanması ilə bağlı xüsusi tədbirlər nəzərdə tutulmuşdur.

1999-cu ildən etibarən qadınlara qarşı zorakılığın aradan qaldırılması üzrə bir çox dövlət strukturları vasitəsilə müxtəlif tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bununla belə, gender zorakılığının qarşısının alınması üzrə xüsusi qanunun qəbul edilməsi həmin sahədəki problemlərin həllinə yardım edərdi.

Bu günədək yalnız Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində zorakılığa dair hüquqi müddəalar mövcuddur ki, onlar da məsələyə insan hüquqları və insan hüquq və azadlıqlarının pozulması prizmasından baxır. Həmin Məcəllədə zorlama, fahişəliyə məcbur etmə, cinsi zorakılıq, tibbi sterilizasiya, fiziki və psixoloji zərərvermə, işgəncə vermə, zorakılıq hərəkətləri ilə bədən xəsarəti yetirmə, adam oğurluğu, seksual xarakterli hərəkətlərə məcburetmə və seksual xarakterli zorakılıq hərəkətləri, 16 yaşına çatmayan şəxslə cinsi əlaqədə olma və ya seksual xarakterli digər hərəkətlər etmə, 14 yaşına çatmayan şəxsə qarşı zor tətbiq etmədən əxlaqsız hərəkətlər törətmə kimi müddəalar öz əksini tapmışdır.

2007-ci ilin yanvar ayında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Sərəncamı ilə "Demokratik cəmiyyətdə gündəlik zorakılıqla mübarizə üzrə Respublika Kompleks Proqramı" qəbul edilmişdir. 2007-ci ildə ölkənin bir sıra rayonlarında "Zorakılığa və insan alverinə qarşı

mübarizə hər birimizin ümumi məqsədidir” şüarı altında maarifləndirmə kampaniyaları həyata keçirilmişdir. Bu kampaniyalar çərçivəsində respublikanın şəhər və rayonlarında rayon rəhbərləri, vətəndaş cəmiyyətinin nümayəndələri, gənclər hərəkatı fəalları üçün təlimlər, seminarlar və dəyirmi masalar təşkil edilmişdir. 2008-ci ildə həmin kampaniyaların davam etdirilməsi planlaşdırılmışdır.

“Təkamül və İntegrasiya” beynəlxalq ictimai birliyi Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi ilə birlikdə “Qadın əleyhinə zorakılığın dayandırılması: ikiqat zorakılığa məruz qalmış məcburi köçkün qadınların maarifləndirilməsi” adlı layihə həyata keçirmişdir. Layihə 2009-cu ilin yanvar və fevral aylarını əhatə etmişdir. Layihə Bərdə, Ağdam və ağcabədi rayonlarında həyata keçirilmişdir. Layihənin əsas məqsədi ikiqat zorakılığa məruz qalmış məcburi köçkün qadınların gündəlik həyat tərzinz integrasiya etmiş zorakılığın formalarını müəyyən etmək, cəmiyyətin diqqətini bu problemə yönəltməklə ona qarşı mübarizə aparmaq, həmçinin treninqlər, seminarlar , maarifləndirici materiallar və.s vasitəsilə qadınları gender məsələləri ilə məlumatlandırmaq, onlara öz hüquqlarını qorumaq, müdafiə etmək yollarını öyrətmək olmuşdur.

Ailədaxili zorakılıq xarakterli hərəkatlər üçün milli qanunvericilikdə cəza tədbirlərinin nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, müvafiq sahədə mövcud problemlərin lazımi qaydada hüquqi tənzihi hələ də hazırlanmaqdadır. Bununla belə, məişət zorakılığının qarşısının alınması daima dövlətin diqqətindədir. Daxili İşlər Nazirliyi qadınlara qarşı cinayətlərlə mübarizə üzrə Fəaliyyət Planı hazırlamışdır. Nazirlik məişət zorakılığı və zorakılığın digər formaları daxil olmaqla qadınlara qarşı törədilmiş cinayətləri qeydə alır, təhqiq edir və ildə iki dəfə həmin məlumatları Dövlət Statistika Komitəsinə göndərir.

2006-cı ilin əvvəlində 1.983 qadın və 35 qız qısqanclıq, ailə münaqişəsi və digər məişət problemləri zəminində törədilmiş 1.900 cinayətin qurbanı olmuşdur. Həmin dövrdə 85 cinsi zorakılıq üzrə cinayət faktı (o cümlədən, 11 zorlama və zorlamağa cəhd; 74 fahişəliyə məcbur etmə) qeydə alınmışdır. Bu cinayətlər nəticəsində 53 nəfər məsuliyyətə cəlb olunmuşdur.¹

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin apardığı 2006-cı il üçün Azərbaycanda Demografiya və Sağlamlıq Sorğusunun nəticələrinə əsasən həyatında ən azı bir dəfə fiziki zorakılığa məruz qalmış 15-49 yaş arası qadınlar şəhər yerlərində 12%, kənd yerlərində isə 15% təşkil etmişdir. Fiziki və ya cinsi zorakılığa məruz qalmış 15-49 yaş arası qadınlar isə şəhər yerində 13%, kənd yerlərində isə 14% təşkil etmişdir.

¹ Məlumat Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sorğusu əsasında Daxili İşlər Nazirliyindən alınmışdır.

Məişət zorakılığı ilə mübarizə haqqında Qanun layihəsinin hazırlanması məqsədilə İşçi Qrupu yaradılmış və qanun layihəsinin işlənilib hazırlanmasında Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi aparıcı rola malikdir. Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi hesab edir ki, məişət zorakılığının qarşısının alınması və ləğv edilməsi üçün hüquqi, tədris, maliyyə və sosial elementləri, xüsusilə də qurbanlara dəstəyi özündə ehtiva edən əlaqələndirilmiş fəaliyyət göstərmək məqsədilə bütün müvafiq strukturları əhatə etməklə vahid və çoxtərəfli milli yanaşma tələb olunur. Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin məqsədi evdə və ya evdən kənarında olmasından asılı olmayaraq qadınlar və uşaqlar üçün təhlükəsiz seçim imkanlarının sayının artırılması, cinayət törədənlərin məsuliyyətə cəlb edilməsi, təkrar zorakı hərəkətlərin baş verməsinin və “sadəcə ailədaxili məsələdir” düşüncəsinin qarşısının alınması üçün səmərəli müdaxilə vasitələrinin hazırlanması, bu qəbildən olan cinayətlərin bağışlanmamasının, onlara qarşı dözümlülük nümayiş etdirilməməsinin və ona göz yumulmamasının təmin edilməsidir.

BMT-nin Əhali Fondunun dəstəyi ilə qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması üzrə milli strategiyanın hazırlanması məqsədilə Türkiyəli ekspertlər ölkəyə səfər edərək əlaqədar qurumlarla görüşmüş və mövcud vəziyyəti qiymətləndirmişlər. Görüşlər nəticəsində strategiyanın ilkin variantı hazırlanaraq tərəflərə təqdim edilmişdir. Layihə çərçivəsində həmçinin zorakılıqdan əziyyət çəkən qadınlar üçün 5 krizis mərkəzinin açılması nəzərdə tutulmuşdur.

Cari ilin 4-11 aprel tarixlərində Fransa Respublikasının Paris şəhər Prokurorunun müavini Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin dəvəti ilə Bakıya rəsmi səfər etmişdir. Səfərin məqsədi qadınlara qarşı zorakılıq, onun baş verdiyi zaman hüquq-mühafizə orqanlarının fəaliyyəti və digər sahələrdə Azərbaycan Respublikasının dövlət qurumları ilə təcrübə mübadiləsinin həyata keçirilməsi olmuşdur. Bu zaman ekspertin Azərbaycan Respublikası Konstitusiyaya Məhkəməsində, Bakı şəhər Baş Prokurorluğunda, Ədliyyə Nazirliyində, Milli Məclisdə və Daxili İşlər Nazirliyində yüksək səviyyəli görüşləri keçirilmişdir. Eyni zamanda o, Ədliyyə Nazirliyinin Akademiyasında zorakılıq halları baş verən zaman ədliyyə işçisinin fəaliyyəti haqqında və Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyində qadınlara qarşı zorakılıq baş verən zaman polis fəaliyyəti ilə bağlı təlim keçirmişdir.

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən tövsiyə edilən beş sahə aşağıdakılardır:

- I) sağlamlığın qorunması üzrə ilkin və səmərəli müdaxilə;
- II) qadınlar və uşaqlar üçün təhlükəsiz yaşayış imkanlarının artırılması;

- III) mülki və cinayət yurisdiksiyaları arasında qarşılıqlı əlaqələrin təkmilləşdirilməsi;
- IV) maarifləndirmə və təhsil;
- V) polis və məhkəmələrin müvafiq və doğru reaksiyası

6-cı Maddə. Qadın alveri və fahişəliyin üçüncü şəxslər tərəfindən istismarı

Qadın alveri və qadınlara qarşı zorakılıq kimi problemlər daim dövlətin diqqətindədir. Bu səbəbdən bu problemin həlli dövlətin əsas prioritet istiqamətlərindən birini təşkil edir. Bu məqsədlə bir sıra qanunvericilik aktları qəbul edilmiş, bütün dövlət orqanları onların icrasına cəlb edilmişdir. Hazırda bu sahədə qeyri-dövlət qurumları və beynəlxalq təşkilatlarla sıx əməkdaşlıq davam etdirilir.

İnsan alverinə qarşı mübarizənin təşkilində əsas tədbirlərdən biri Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 may 2004-cü il tarixli Sərəncamı ilə "Azərbaycan Respublikasında İnsan alverinə qarşı mübarizə üzrə Milli Fəaliyyət Planı"nın təsdiq edilməsi olmuşdur. Milli Fəaliyyət Planının insan alverinə qarşı mübarizədə müəyyən etdiyi əsas tədbirlər qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi, Milli Əlaqələndirici təyin edilməsi, Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi tərkibində İnsan alverinə qarşı mübarizə İdarəsi - xüsusi polis qurumunun (bundan sonra "Xüsusi polis qurumu") yaradılmasından və insan alveri cinayətinin qurbanları və ehtimal olunan qurbanların müdafiəsinin təmin edilməsindən ibarətdir.

Milli Fəaliyyət Planında əks olunmuş tədbirlərdən biri kimi 28 iyun 2005-ci il tarixdə qəbul olunmuş "İnsan alverinə qarşı mübarizə haqqında" Qanun Azərbaycan Respublikasında insan alverinin profilaktikasını, insan alverinə qarşı mübarizənin hüquqi və təşkilatı əsaslarını, habelə insan alveri qurbanlarının hüquqi vəziyyətini müəyyən edir, insan alverinin qurbanlarının müdafiəsi və onlara yardım göstərilməsi məsələlərini tənzimləyir. Qanun həmçinin insan alverinə qarşı mübarizə üzrə Milli Əlaqələndirici və insan alverinə qarşı mübarizə üzrə Xüsusi Polis Qurumunun təsis edilməsini nəzərdə tutur. Qanunun 7-ci maddəsinə görə Milli Koordinator insan alveri ilə bağlı cinayətlərlə əlaqədar əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin və cinayət təqibinin daha səmərəli surətdə həyata keçirilməsi məqsədi ilə təhlükəsizlik, sərhəd xidməti, polis, prokurorluq orqanları, məhkəmələr, digər dövlət orqanları və qeyri-hökumət təşkilatları ilə zəruri əlaqələr qurur. Milli Koordinator Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə və Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinə (Ombudsman) Azərbaycan Respublikasında insan alverinə qarşı mübarizəyə dair

illik məlumat təqdim edir. Milli Fəaliyyət Planına uyğun olaraq, Daxili İşlər Nazirinin müavini bu Planın həyata keçirilməsi üzrə məsul şəxs təyin edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinin BMT-nin "Transmilli mütəşəkkil cinayətkarlığa qarşı" Konvensiyasına, onu tamamlayan Protokollara və insan alverinə qarşı mübarizə sahəsində digər beynəlxalq sənədlərə uyğunlaşdırılması, bu sənədlərə uyğun olaraq insan alveri əməlinin cinayət kimi tanınması məqsədilə 2005-ci il 30 sentyabr tarixdə Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinə 144-1-ci (insan alveri), 144-2-ci (məcburi əmək) və 316-1-ci (insan alverindən zərərçəkmiş şəxs haqqında konfidensial məlumatları yayma) maddələri əlavə edilmişdir.

Milli Fəaliyyət Planının iştirakçılarının qarşılıqlı əməkdaşlığını asanlaşdırmaq məqsədilə vahid sistem yaradılması və bu qurumlar arasında məlumat mübadiləsinin təmin edilməsi və həmin qurumların fəaliyyətinin Milli Koordinator tərəfindən əlaqələndirilməsi məqsədilə bir sıra nazirliklərin nümayəndələrindən ibarət insan alverinə qarşı mübarizə üzrə İşçi qrup yaradılmışdır. İşçi qrupun üzvləri olan Azərbaycan Respublikasının Milli Təhlükəsizlik, Ədliyyə, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi, Səhiyyə, Gənclər və İdman, Təhsil, Mədəniyyət və Turizm nazirlikləri, Dövlət Sərhəd Xidməti, Dövlət Gömrük Komitəsi, Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi arasında qarşılıqlı əməkdaşlıq təşkil edilərək məlumat mübadiləsinin aparılması təmin edilmişdir. Məlumat mübadiləsinin nəticəsi olaraq, internat məktəbləri, uşaq və körpələr evlərindən övladlığa götürülmüş, qəyyumluğa (himayəyə) və himayədar ailələrə tərbiyə olunmaq üçün, habelə yerli və əcnəbi vətəndaşlara övladlığa verilmiş uşaqlar, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının xarici ölkələrdə işə düzəlmələrində vasitəçilik fəaliyyətini, eləcə də əcnəbinin Azərbaycan Respublikası ərazisində haqqı ödənilən əmək, həmçinin turizm fəaliyyətini həyata keçirmək üçün lisenziya almış hüquqi və fiziki şəxslər, şirkətlər, agentliklər barədə məlumatlar vahid məlumat bazasına daxil edilmişdir.

Milli Fəaliyyət Planının icra edilməsi ilə əlaqədar olaraq, İşçi qrupun üzvləri ilə insan alverinə qarşı mübarizə sahəsində görülmüş işlərin ümumiləşdirilməsi, qarşıda duran vəzifələrin, eləcə də bu sahədə mövcud problemlərin və onların həlli yollarının müəyyənləşdirilməsi barədə görüşlər keçirilmişdir.

2004-cü ildə DİN-in Baş Mütəşəkkil Cinayətkarlıqla Mübarizə İdarəsinə bilavasitə tabe olan İnsan Alverinə Qarşı Mübarizə İdarəsi təsis edilmiş, sonradan insan alverinə qarşı mübarizə işinin əhəmiyyəti, beynəlxalq qurumların bu sahədə irəli sürdüyü tövsiyələr, habelə bir sıra Avropa dövlətlərinin təcrübəsi də nəzərə alınmaqla, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 1 avqust tarixli 433 nömrəli Fərmanı ilə İnsan Alverinə Qarşı Mübarizə İdarəsinə DİN-

in strukturunda müstəqil idarə statusu verilmiş, DİN-in müvafiq əmri ilə həmin idarənin Əsasnaməsi təsdiq olunmuşdur. 2007-ci ilin mart ayında DİN-in İnsan Alverinə Qarşı Mübarizə İdarəsi üçün ayrılmış inzibati binanın inşası başa çatdırılmış və müvafiq avadanlıqlarla təchiz edildikdən sonra istifadəyə verilmişdir. İdarə Milli Əlaqələndiricinin nəzarəti altında fəaliyyət göstərir.

Milli qanunvericilikdə insan alveri qurbanları üçün müvafiq sığınacaqlar, yardım mərkəzləri nəzərdə tutulmuşdur. Bunun üçün müvafiq hüquqi baza yaradılmışdır. Belə ki, “İnsan alverinə qarşı mübarizə haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu və həmin Qanunun tətbiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2005-ci il 4 avqust tarixli Fərmanı ilə yanaşı Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2005-ci il 9 noyabr tarixli “İnsan alveri qurbanları üçün xüsusi müəssisələrin yaradılması, maliyyələşdirilməsi, fəaliyyəti, habelə onların fəaliyyətinə nəzarət Qaydaları”nın təsdiq edilməsi haqqında, 2006-cı il 12 yanvar tarixli “İnsan alveri qurbanlarına kömək Fondu haqqında Əsasnamə” nin təsdiq edilməsi haqqında, 2006-cı il 6 mart tarixli “İnsan alveri qurbanlarının sosial reabilitasiyasının həyata keçirilməsi Qaydaları”nın təsdiq edilməsi haqqında və 2006-cı il 17 iyun tarixli “İnsan alverindən zərər çəkmiş şəxslərə reinteqrasiya dövründə ödənilən müavinətin məbləğinin müəyyən edilməsi barədə” qərarları müvafiq sığınacaqlar və yardım mərkəzlərinin təşkili üçün hüquqi əsas olmaqla yanaşı, insan alveri qurbanlarının sosial reabilitasiyasının yaxşılaşdırılmasına şərait yaratmışdır.

“İnsan alverinə qarşı mübarizə haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 13-cü və 14-cü maddələrində təsbit edilmişdir ki, insan alveri qurbanlarının müvəqqəti yaşaması üçün sığınacaqlar insan alveri qurbanlarına layiqli yaşayış şəraitinin yaradılması, onların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, orada sığınacaq tapan şəxslərin qida və dərman preparatları ilə təmin edilməsi, onlara təxirəsalınmaz tibbi, psixoloji, sosial və hüquqi yardımın göstərilməsi üçün yaradılır. Sığınacaqlarda insan alveri qurbanlarına telefonla danışmaq və tərcüməçinin xidmətlərindən istifadə etmək imkanı yaradılır. Konfidensial söhbət aparılması üçün xüsusi yerlər ayrılır. Sığınacaqlarda insan alveri qurbanlarının şəxsiyyətinin anonimliyi təmin edilir və onların razılıqları olmadan barələrində cinayət təqibi orqanlarına və ya digər dövlət orqanlarına məlumat verilmir. İnsan alveri qurbanı uşaqlar olduqda, onlar barədə qəyyumluq və himayə orqanına və Yetkinlik yaşına çatmayanların işləri və hüquqlarının müdafiəsi üzrə Komissiyaya dərhal məlumat verilir. Sığınacaqlar insan alveri qurbanlarına davranışından, cinayət təqibi orqanları ilə əməkdaşlıq edib etməməsi və insan alveri ilə məşğul olan insanlara qarşı ifadə vermək istəyinin olub olmamasından asılı olmayaraq 30 gün müddətinə təqdim edilir və yardım

mərkəzlərində belə şəxslərə yardım göstərilir. İnsan alveri qurbanlarına yardım mərkəzləri insan alveri qurbanlarına onların hüquq və mənafeələrinin müdafiəsinə dair mövcud inzibati və hüquqi prosedurlar haqqında izahatlar vermək, tibbi psixoloji və digər zəruri yardımın göstərilməsi, habelə insan alveri qurbanlarının sosial reabilitasiyasına kömək məqsədi ilə yaradılır. Bu mərkəzlərdə şəxsin insan alverinin qurbanı olması ehtimal olunduqda, bu qanunun 13-cü maddəsinə uyğun olaraq, həmin şəxsin sığınacaqda yerləşdirilməsi üçün tədbirlər görülür.

Milli Fəaliyyət Planına uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin müvafiq Sərəncamı ilə Bakı şəhərində insan alveri qurbanlarının müvəqqəti yaşaması üçün xüsusi müəssisə - sığınacaq üçün 3 mərtəbəli bina ayrılmışdır. Sığınacaqda xidmət göstərən QHT nümayəndələrinə təlimlər keçirilmiş, 2008-ci ilin yanvar ayına olan məlumata əsasən sığınacağa 27 nəfər yerləşdirilmiş, 7 nəfər repatriasiya olunmuşdur.²

İnsan alverinin qurbanları və ehtimal olunan qurbanları pulsuz tibbi, psixoloji, hüquqi və digər yardımlarla, eləcə də bir dəfəlik pul yardımını ilə təmin olunurlar. Qaynar xətt sığınacağın yaradılması layihəsi çərçivəsində fəaliyyət göstərir ki, burada İnsan alverinin qurbanlarına və qurban olduğu güman edilən şəxslərə sığınacaq verilir və bu faktı bildirən şəxslərin təhlükəsizliyi və məxfiliyi qorunur. Qaynar xəttinin mövcud olması barədə əhali mütəmadi olaraq kütləvi informasiya vasitələri ilə məlumatlandırılır. Qadınların hüquqları, eləcə də qadın alveri məsələsi ilə məşğul olan qeyri-hökumət təşkilatlarının da qaynar xətləri mövcuddur.

İnsan alveri qurbanlarının cəmiyyətə inteqrasiyasını təmin etmək, eləcə də təhsil və psixoloji, tibbi reabilitasiyasını təmin etmək üçün Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2005-ci il 9 noyabr tarixli "İnsan alveri qurbanları üçün xüsusi müəssisələrin yaradılması, maliyyələşdirilməsi, fəaliyyəti, habelə onların fəaliyyətinə nəzarət Qaydaları"nın təsdiq edilməsi haqqında "Qərarına və 2006-cı il 6 Mart tarixli "İnsan alveri qurbanlarının sosial reabilitasiyasının həyata keçirilməsi Qaydaları"nın təsdiq edilməsi haqqında" Qərarına əsasən Yardım Mərkəzləri yaradılmışdır.

Maarifləndirmə işi Milli Fəaliyyət Planının və "İnsan Alverinə qarşı mübarizə haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun həyata keçirilməsində böyük rol oynayır. Demək olar ki, hər bir müvafiq dövlət qurumu, həmçinin qeyri-hökumət təşkilatları fəal surətdə bu maarifləndirmə kampaniyasına cəlb olunur.

² Məlumat Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sorğusu əsasında Daxili İşlər Nazirliyindən alınmışdır.

İnsan alveri qurbanları, eləcə də bu cinayəti törədən insanları aşkarlamaq və bu əməllərin qarşısını almaq üçün mütəmadi və effektiv tədbirlər həyata keçirilir.

2004-2007-ci illərdə 769 insan alveri faktı qeydə alınmış, 766 şəxs cinayət məsuliyyətinə cəlb olunmuş, 291 şəxs isə insan alverinin qurbanına çevrilmişdir. 91 cinayətkar qrup, həmçinin 17 mütəşəkkil dəstə aşkarlanmış, 1383 nəfər Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 308-ci maddəsinə (Fahişəlik) əsasən inzibati məsuliyyətə cəlb olunmuşdur.³

İnsan alverinin qurbanları üçün ayrılan sığınacaqda çalışan heyət müxtəlif QHT nümayəndələri beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən təlim keçmişlər. 2008-ci ilin yanvar ayına olan məlumata əsasən 27 nəfər sığınacaqlarla təmin edilmiş, 7 nəfər vətənə qaytarılmışdır.

İnsan alveri qurbanı olan vətəndaşların tərkibinin hərtərəfli analizi göstərir ki, insan alverinin qurbanları əsasən valideynlərindən biri olmayan ailələrdə böyümüş şəxslər, öhdəliyində 1-3 övladı olan tənha qadınlar, ali təhsili və savadı olmayan qadınlardan ibarətdir.

Uşaq evləri və internat məktəbləri insan alverinin uşaqların övladlığa götürülməsinə sirayət etməsinin qarşısını almaq üçün bu prosesi daima diqqət mərkəzində saxlayırlar.

Müxtəlif dövlət və qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən aparılan maarifləndirmə işlərinə kütləvi informasiya vasitələri də fəal surətdə cəlb olunub. Bu haqda sosial çarxlar və qısametrajlı filmlər çəkilib və nümayiş olunub, beynəlxalq təşkilatların dəstəyi ilə televiziya proqramları hazırlanıb.

İnsan alveri ilə mübarizə üzrə Milli Fəaliyyət Planına uyğun olaraq gənclər arasında preventiv tədbirlər aparılır. 2005-ci ildən bəri, ölkənin rayonlarında və şəhərlərində gənclər və idman sahəsinin mütəxəssisləri üçün, yerli gənclər QHT-ləri və gənclər hərəkatının iştirakçıları üçün insan alveri ilə bağlı treninqlər keçirilir. İştirakçılar bu sahədə milli qanunvericilik və beynəlxalq müqavilələrlə tanış olur, insan alverinin qarşısının alınmasının üsullarını öyrənirlər. Öz növbəsində gənclər və idman sahəsində yerli və regional səviyyədə mütəmadi olaraq gəncləri maarifləndirmə xarakteri daşıyan insan alveri ilə mübarizə üsulları və onun nəticələri barədə görüşlər keçirilir.

2006-2007-ci illərdə "Sağlam ailə cəmiyyətin əsasıdır" şüarı ilə rayonlarda maarifləndirmə kampaniyası başlamışdır. İnsan alveri, zorakılıq, sağlam həyat tərzi və s. mövzularda keçirilən kampaniya çərçivəsində maarifləndirmə ilə bağlı materiallar paylanıb və istedadlı gənclərin iştirakı ilə konsertlər təşkil edilmişdir.

³ Məlumat Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sorğusu əsasında Daxili İşlər Nazirliyindən alınmışdır.

2006-cı ilin əvvəlində 1.983 qadın və 35 qız qısqanclıq, ailə münaqişəsi və digər məişət problemləri zəminində törədilmiş 1.900 cinayətin qurbanı olmuşdur. Həmin dövrdə 85 cinsi zorakılıq üzrə cinayət faktı (o cümlədən, 11 zorlama və zorlamağa cəhd; 74 fahişəliyə məcbur etmə) qeydə alınmışdır. Bu cinayətlər nəticəsində 53 nəfər məsuliyyətə cəlb olunmuşdur.⁴

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi Beynəlxalq Əmək Təşkilatı ilə birgə təşkilatçılığı ilə insan alverinin qurbanları üçün biznesin əsaslarına dair təlim təşkil etmişdir. Layihənin əsas məqsədi şəxsi biznesinə başlamaq istəyən potensial sahibkarların ilkin biliklərə yiyələnməsini təmin etməkdir. Seminarlar zamanı alış və satış planlarının hazırlanması, işçilərə çəkilən xərclərin, gəlir və xərclərin hesablanması yolları izah edilmiş və biznes planının mərhələlər üzrə doldurulmasında köməklik göstərmişdir.

II Bölmə

Maddə 7. İctimai və Siyasi Həyat

Qadınların sosial və siyasi həyata inteqrasiya etməsi demokratikləşmə prosesinin əsas elementlərindən biridir.

Azərbaycan Respublikasının yaşadığı çətin keçid dövrü qadınların siyasi və ictimai həyatda iştirakında çətinliklərlə müşahidə olunmuşdur. Bu, hər şeydən əvvəl həmin dövrə xas iqtisadi çətinliklərlə xarakterizə olunurdu.

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində qadınların ölkənin ictimai və eləcə də siyasi həyatında iştirakını qadağan edən və ya məhdudlaşdıran müddəalar mövcud deyil. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası (1995) vətəndaşlara cinsindən asılı olmayaraq seçmək, seçilmək və referendumda iştirak etmək hüququnu verir. Yalnız məhkəmənin qərarı ilə fəaliyyət qabiliyyətsizliyi təsdiq olunmuş, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının Seçki Məcəlləsində nəzərdə tutulmuş bir sıra hallarda şəxslərin seçkilərdə, habelə referendumda iştirak etmək hüququ yoxdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan qadınları seçki hüququnu bir çox inkişaf etmiş ölkələrdən əvvəl – 1918-ci ildə qazanmışlar və 2008-ci ildə Azərbaycan qadınları siyasi hüquqların əldə edilməsinin 90-cı ildönümünü qeyd edirlər. Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində heç bir cinsin nümayəndəsinin rəhbər vəzifələrdə təmsil olunması ilə bağlı kvota nəzərdə tutulmamışdır. Buna baxmayaraq, son illər qadınların siyasi və ictimai qərar-qəbuletmə səviyyəsində iştirakı nəzərə çarpacaq dərəcədə artmışdır.

⁴ Məlumat Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sorğusu əsasında Daxili İşlər Nazirliyindən alınmışdır.

Qadınların Milli Məclisdə iştirakına gəldikdə qeyd edilməlidir ki, Parlamentdə təmsil olunan qadınların sayında 1992-ci ildə keçirilən ilk parlament seçkiləri ilə müqayisədə artım müşahidə olunur. Belə ki, 1992-ci ildə müstəqil Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisində millət vəkillərindən yalnız 6%-i qadınlar təşkil etdiyi halda, 2005-ci ildə keçirilmiş son seçkilər zamanı qadın deputatların faiz nisbəti 11,2% təşkil etmişdir. 2005-ci ildə keçirilmiş parlament seçkilərində əvvəlki dövrlərlə müqayisədə qadın namizədlərin sayında da artım müşahidə olunmuşdur.

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi qadınların dövlət orqanlarında və eləcə də həmin orqanların rəhbər vəzifələrində təmsil olunan qadınların faiz nisbətindən ibarət məlumat bazası yaratmış və həmin baza hər il dövlət qurumlarından alınan məlumatlar əsasında yenilənir.

Ölkənin müxtəlif regionlarında qadınlar əsasən icra hakimiyyəti başçısının müavini vəzifəsində təmsil olunur. Hazırda 4 nazir müavini (Təhsil Nazirliyi, İqtisadi İnkişaf Nazirliyi, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və Səhiyyə Nazirliyi), bir Dövlət Komitəsinin (Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi) sədri, bir Dövlət Komissiyasının (Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyası) sədri, 3 ali təhsil mərkəzinin (İnşaat və Memarlıq Universiteti və M. V. Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin Bakı filialı və Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu) rektoru, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Baş Nazirinin müavini və Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) və Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ombudsmanı qadındır. Bu yaxınlarda Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının (AMEA) İnsan Hüquqları İnstitutunun direktoru vəzifəsinə qadın seçilmişdir.

Son illər bütün respublika ərazisində icra hakimiyyəti başçılarının müavinləri vəzifəsində qadınların sayı nəzərə çarpacaq dərəcədə artmışdır. 2005-ci il ilə müqayisədə (12 nəfər) 2008-ci ildə onların sayı 31 nəfərə çatmışdır. İcra hakimiyyətlərində 45 qadın şöbə müdiri vəzifəsində çalışır.⁵

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi öz növbəsində qadınların rəhbər vəzifələrə irəli çəkilməsi məsələsini diqqət mərkəzində saxlayır və regionlarda təşkil etdiyi bütün tədbirlərin gündəliyində bu məsləyə geniş yer ayırır. Bu əsasən özünü maarifləndirmə kampaniyalarının həyata keçirilməsi və rəhbər vəzifələrdə çalışan qadınlarla mütəmadi görüşlərin keçirilməsi vasitəsilə həyata keçirilir.

⁵ Azərbaycan Respublikası Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin təhlili

Ölkənin aparıcı partiyası olan “Yeni Azərbaycan Partiyası”nda üzvlərin gender əsasında nisbəti belədir:

Üzvlərin ümumi sayı: 421 677 nəfər

O cümlədən:

Qadınlar : 46, 6%

Kişilər: 53, 4%⁶

Bundan əlavə, “Dövlət qulluğu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 28-ci maddəsinə (Dövlət qulluğuna qəbul) əsasən qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, yalnız bir cinsin nümayəndəsi üçün müsabiqənin elan edilməsinə yol verilmir.

Qeyd etmək lazımdır ki, hal-hazırda ədliyyə orqanlarında 1070 qadın, eləcə də Ədliyyə Nazirliyinin mərkəzi aparatında 89 qadın işləyir. 101 qadın məsul vəzifədə təmsil olunur. Ədliyyə orqanlarında işləyən qadınların təmsil olunması aşağıdakı cədvəldə verilmişdir.⁷

Qadın işçilərin ümumi sayı	1070	
Aparıcı vəzifələrdə işləyən qadınların sayı	101	
Ədliyyə Nazirliyinin mərkəzi aparatında çalışan qadınların sayı	89 <i>(3 nəfər rəhbər vəzifədə)</i>	
Tibbi xidmətdə işləyən qadınların sayı	145 <i>(10 nəfər rəhbər vəzifədə)</i>	
Penitensiar xidmətdə işləyən qadınların sayı	313 <i>(1 nəfər rəhbər vəzifədə)</i>	
Məhkəmələrdə nəzarətçi və icraçı kimi işə götürülmüş qadınların sayı	15	
Fiziki şəxslərin dövlət qeydiyyatı bölgələrdəki şöbələri, fiziki şəxslərin mərkəzi qeydiyyat şöbələri, “Qanunçuluq” jurnalı “Ədliyyə Nəşriyyat Evi” MMC	39	
Dövlət notarial kontorlarında işləyən qadınların sayı	179	Dövlət notariusu 29 <i>(1 nəfər böyük dövlət notariusu)</i>
VVADQ şöbələrində çalışan qadınların sayı	175	Müdür 57
Azərbaycan Respublikasının əhalisinin dövlət qeydə alma xidmətində işləyən qadınların sayı	10	
Respublika VVA arxivində çalışan qadınların sayı	10	

⁶ www.yap.org.az

⁷ Məlumat Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sorğusu əsasında Ədliyyə Nazirliyindən alınmışdır.

	(1 nəfər rəhbər vəzifədə)
Məhkəmə ekspertizası mərkəzində işə götürülmüş qadınların sayı	72
Məhkəmə təhqiqatları mərkəzində işə götürülmüş qadınların sayı	23
Ədliyyə orqanlarına işə qəbulla əlaqədar 2007-ci ildə keçirilmiş müsabiqədə müvəffəqiyyət qazanan qadınların sayı	14

Qeyd edilməlidir ki, 2007-ci il 1 dekabr tarixinə qədər Azərbaycan Respublikasında qeydə alınmış 2500 qeyri-hökumət təşkilatlarından 87-si qadın məsələləri ilə məşğul olan QHT-dir. Hazırda qadınlar həm dövlət, həm də qeyri-hökumət sektorunda təmsil olunurlar. Penitensiar müəssisələrin fəaliyyətlərinə və məhkum olunmuş şəxslərin islah edilməsinə ictimai nəzarətin həyata keçirilməsində cəmiyyətin iştirakını təmin edən İctimai Komitənin 3 üzvü qadındır.

Xaricdəki Azərbaycanlı qadınlar yaşadıkları ölkələrin ictimai və siyasi həyatına inteqrasiya ilə yanaşı, xarici ölkələrdə diasporanın yaradılmasında böyük rol oynayır, milli və mədəni irsi təbliğ edir, öz həmvətənləri arasında milli və mədəni dəyərləri qoruyur və dünyanı Azərbaycan realıqları ilə tanış edirlər.

2008-ci ilin 10-11 iyun tarixində ölkənin birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun Prezidentinin təşəbbüsü ilə "Mədəniyyətlərarası dialoqda qadınların rolu" adlı Beynəlxalq Forum keçirildi. Forumda dünyanın 7 ölkəsinin birinci xanımı və bir çox ölkələrdən nüfuzlu qadınlar iştirak edirdilər. Forumun məqsədi qadınların mədəniyyətlərarası dialoqda rollarının artırılması məsələlərin müzakirəsi olmuşdur.

Avropa Şurasının Qadınlarla Kişilər arasında Bərabərlik üzrə 7-ci Nazirlər Konfransı 2010-cu ildə Bakıda keçiriləcəkdir. Konfrans *de-facto* və *de-jure* bərabərlik mövzusunda həsr ediləcəkdir. Konfransda Təşkilata üzv dövlətlərin, həmçinin bir çox beynəlxalq təşkilatların yüksək rütbəli nümayəndələri iştirak edəcəklər.

Maddə 8. Beynəlxalq aləmdə təmsil olunma

Dövlət qadınların beynəlxalq səviyyədə təmsil olunmalarını qadağan etmir və ya qarşısını almır və xarici ölkələrdə respublikanı təmsil etmək üçün kişilərlə qadınlara bərabər hüquqlar yaradır.

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin tərtib etdiyi sorğuya əsasən Azərbaycan Respublikasının Xarici İşlər Nazirliyində işləyən qadınların faiz nisbəti 19,4%-dir ki, bunun da 5,1%-i aparıcı vəzifələrdə işləyən qadınlardır.

Xaricdə Azərbaycan Respublikasının 56 diplomatik nümayəndəliyi (səfirliklər, konsulluqlar və daimi nümayəndəliklər) vardır. İki diplomat qadın (bir səfir və bir daimi nümayəndə)

Azərbaycanı beynəlxalq miqyasda təmsil edir. Lakin, qadınların beynəlxalq aləmdə fəaliyyəti bununla məhdudlaşmır. Dövlət, qeyri-dövlət, o cümlədən qeyri-hökumət təşkilatlarından olan Azərbaycanlı qadınlar aparıcı beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən keçirilən müxtəlif tədbirlərdə fəal iştirak edirlər. Ölkəni xaricdə təmsil etmək üçün yaradılmış demək olar ki hər bir nümayəndə heyətinin tərkibinə qadın üzvlər daxil edilir.

Maddə 9. Vətəndaşlıq

Azərbaycan Respublikasında vətəndaşlıq məsələləri ilə bağlı heç bir mənfi dəyişiklik yoxdur. Əlavə məlumat üçün Azərbaycan Respublikasının ikinci və üçüncü dövrü hesabatına baxa bilərsiniz.

III Bölmə

Maddə 10. Təhsil

Təhsilin cinsindən asılı olmayaraq bütün şəxslər üçün eyni imkanlar açdığını qəbul edərək Azərbaycan dövləti bütün məktəblərdə və digər təhsil müəssisələrində ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsində, eləcə də yüksək səviyyəli standartların müəyyən edilməsində qətiyyətlidir. Dövlət kişilər və qadınlar üçün bilik səviyyələrini inkişaf etdirmələri, potensiallarını həyata keçirmələri və təhsil standartlarında və bacarıqda yüksək səviyyəyə çatmaları üçün hərtərəfli inkişaf etmiş cəmiyyət qurmaqda öz səylərini artırır.

Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanunu cinsindən asılı olmayaraq bütün vətəndaşlar üçün azad və icbari orta təhsilə zəmanət verir.

10 oktyabr 2006-cı il tarixində qəbul olunmuş "Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 13-cü və 14-cü maddələrində təhsil hüququnun həyata keçirilməsində bərabər imkanların təmin edilməsi və tədris müəssisələrinin fəaliyyətində cinsi mənsubiyyətə görə ayrı-seçkiliyə yol verilməməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Həmin Qanunun 13-cü maddəsinə görə dövlət kişi və qadınlara təhsil hüququnun həyata keçirilməsi üçün bərabər imkanların yaradılmasını təmin edir. Dövlət həmçinin mülkiyyət növündən asılı olmayaraq, bütün tədris müəssisələrinə qəbulda, tələbələrin təqaüdlə təmin edilməsində, tədris planının seçilməsində və biliyin qiymətləndirilməsində kişi və qadınlar üçün bərabər imkanlar yaradılmasını təmin edir.

İşəgötürən kişi və qadınlara əsas və əlavə təhsil almaq, təhsillə bağlı məzuniyyət hüququndan istifadə etmək üçün bərabər şərait yaratmalıdır.

Həmin Qanunun 14-cü maddəsinə əsasən qəbul zamanı, tədris planı tərtib olunarkən və ya biliyin qiymətləndirilməsi zamanı kişi və qadınlara qarşı fərqli tələblərin tətbiq edilməsi və təhsil

sahəsinin seçilməsində kişi və qadınlar üçün fərqli imkanların yaradılması tədris müəssisələrinin fəaliyyətində cinsi mənsubiyyətə görə ayrı-seçkilik kimi qiymətləndirilə bilər.

Son illər dövlət büdcəsində təhsil sektorunun payı artmışdır. 2003-cü illə müqayisədə dövlət büdcəsindən təhsil sahəsinə ayrılmış vəsait 25.2% artmışdır. 1999-cu ildən başlayaraq Azərbaycan Respublikasında təhsil sahəsində islahatlar barədə on illik Dövlət Proqramı (beynəlxalq təşkilatların yardımı ilə) qəbul edildi. Bu Dövlət Proqramının əsas məqsədi təhsil kursları vasitəsilə təhsilin keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması, milli təhsil standartlarının hazırlanması, yeni dərsliklərin nəşr edilməsi və məktəblərin kompüterləşdirilməsi olmuşdur.

“Azərbaycan Respublikasında insan hüquqlarının müdafiəsi üzrə Milli Fəaliyyət Planı”nda təhsil müəssisələrində insan hüquqlarının tədrisi və təbliği ilə bağlı aşağıdakı tədbirlərin görülməsi nəzərdə tutulur:

- Əhalinin hüquqi yardım almaq hüququndan daha səmərəli istifadə etməsinə kömək etmək məqsədilə və həmçinin hüquq fakültəsi tələbələrinin peşə verdişlərinə yiyələnməsi məqsədilə ali təhsil müəssisələrinin hüquq fakültələri nəzdində “hüquq klinikalarının” yaradılması və fəaliyyətlərinə kömək göstərilməsi;
- BMT-nin Baş Assambleyası tərəfindən bəyan edilmiş “İnsan hüquqları sahəsində maarifləndirmə” və “İnsan hüquqları sahəsində təhsil”, YUNESKO-nun “Davamlı İnkişaf naminə təhsil” onilliklərinə uyğun insan hüquqları üzrə tədris vəsaitlərinin hazırlanması;
- Orta və ali məktəblərdə insan hüquqlarının tədrisinə diqqətin artırılması, bu məqsədlə tədris proqramlarının təkmilləşdirilməsi;
- Məktəblilər və tələbələr üçün insan hüquqlarına dair olimpiadaların, müsabiqələrin keçirilməsi, insan hüquqlarının tətbiqinə dair bədii sərgilərin, festivalların və digər tədbirlərin keçirilməsi;
- İnsan hüquqları ilə bağlı dərs vəsaitlərinin və ədəbiyyatların hazırlanması və nəşri;
- İnsan hüquqları tədrisinin adi və interaktiv üsullarla həyata keçirilməsi, bu prosesdə xüsusi metodikanın hazırlanması;
- Ali təhsil və elm ocaqlarında insan hüquqları və azadlıqları problemlərinə dair elmi-tədqiqat işlərinin aparılması;
- İnsan hüquqları sahəsində ixtisaslaşmış milli və beynəlxalq elmi-tədqiqat və tədris müəssisələri ilə əməkdaşlığın təkmilləşdirilməsi və s.

Heydər Əliyev Fondu qeyri-hökumət təşkilatı kimi təhsilin inkişaf etdirilməsini özünün əsas fəaliyyət sahəsi olaraq seçmişdir. Fond öz diqqətini xüsusilə zəif qruplara daxil uşaqlar üçün

təhsilin inkişaf etdirilməsinə yönəlmiş proqramların həyata keçirilməsi üzərində cəmləşdirmişdir. Bunlardan biri kimi, “İnternat müəssisələrinin və uşaq evlərinin inkişafı Proqramı” layihəsini qeyd etmək olar. Respublikanın bütün bölgələrində yerləşən uşaq xeyriyyə cəmiyyətlərində aparılmış monitorinqin nəticəsində problemin həllinə yönəlmiş bütün fəaliyyət növlərində dörd əsas prioritet istiqamət müəyyən edilmişdir: texniki yardım, təhsil, sağlamlıq və sosial fəaliyyətlər.

“Yeniləşən Azərbaycan üçün yeni məktəb” layihəsində diqqət təhsilin səviyyəsinə bilavasitə təsir göstərən problemlərə, yəni, yeni məktəb binalarının inşasına və maddi bazanın yaradılması kimi problemlərin həllinə və təhsil üçün birgə imkanların yaradılmasına, gənc nəslin akademik biliklərlə tanışlığı üçün şərait yaradan imkanlara yönəlmişdir. Tələbələrin tələblərinə cavab vermək məqsədilə təmir edilmiş məktəblərdə istilik sistemləri, kitabxanalar, yeməxanalar, laboratoriyalar, kompüter otaqları və təmir sexləri yaradılmış, yeni idman meydançaları salınmışdır. Layihə dövrü ərzində ölkədə 70 mindən artıq yeri olan məktəblər inşa edilmişdir. 2000-2005-ci illərdə Proqram çərçivəsində Azərbaycanın 62 bölgəsində 190 yeni məktəb binası inşa edilmiş, təhsil mərkəzləri müasir avadanlıqlarla təchiz edilmişdir.

“Təhsilə Yardım” Layihəsi çərçivəsində 6 uşaq bağçası əsaslı təmir edilmiş və ibtidai təhsil müəssisəsi kimi təchiz edilmişdir. Layihəyə əsasən 2004-2006-cı illərdə maddi çətinlikləri olan və ya Ermənistanın Azərbaycana qarşı təcavüzü nəticəsində daimi yaşayış yerlərini tərk etmiş birinci sinifə gedən 60000 şagirdə çanta və məktəb ləvazimatları verilmişdir. Bundan əlavə, məktəblərə ardıcıl olaraq kitablar və digər nəşr edilmiş tədris vəsaitləri verilir.

Qadınlara idmanla məşğul olmaları və fiziki tərbiyələri üçün bərabər hüquqlar və imkanlar yaradılmışdır və bu hüquq və imkanlara heç bir məhdudiyyət qoyulmur. Bütün idman obyektləri həm kişilər, həm də qadınlar üçün eyni dərəcədə açıqdır.

Təhsil proqramlarında və ya kurslarında cinsi əsasda heç bir stereotip mövcud deyildir. Təhsil Nazirliyinin yardımı ilə dərslərin gender baxımından təhlili həyata keçirilmişdir.

Peşə seçimini asanlaşdırmaq məqsədilə həm kişilər, həm də qadınlar üçün müxtəlif sahələrdə peşə məktəbləri də mövcuddur.

Madde 11. Məşğulluq

Qadınların əmək bazarında iştirakı

Azərbaycan dövləti həm bir işçi kimi, həm də ailədəki qayğı göstərmək rolu ilə qadınların iqtisadiyyata çox böyük töhfə verdiyini təsdiq edir və ailəyə xidmət edən məşğulluq siyasətlərini müdafiə edərək iş bazarında onlar üçün bərabər imkanlar yaratmaqda tam qətiyyətlidir. Son onilliklərdə Azərbaycan cəmiyyətindəki ən mühüm dəyişikliklərdən biri qadınların əmək bazarında iştirak səviyyəsinin artması olmuşdur. Əmək qüvvəsi balansında qadınların payı artmaqdadır və çox güman ki, bu meyli davam edəcək. Hazırda Azərbaycan Respublikasının gündəliyində duran əsas məsələ yüksək məvacibli yeni iş yerləri yaratmaqdır və bu sahədə ardıcıl siyasət həyata keçirilməkdədir.

2005-ci ildə 9.163 qadın respublikanın Məşğulluq Xidməti Orqanları tərəfindən müvafiq işlərlə təmin edildiyi və 572-dən artıq qadının peşə-ixtisası treninqlərinə cəlb edildiyi halda, 2007-ci ildə 70.527 qadın respublikanın Məşğulluq Xidməti Orqanları tərəfindən müvafiq işlərlə təmin edilmiş, onlardan 7.476 nəfəri müxtəlif sahələrdə peşə təkmilləşdirmə treninqləri, təkrar treninqlər və ixtisasartırma kursları keçmişdir; 8.295 qadın məvacibli sosial işlərə cəlb edilmişdir.

Qeyd edilən dövrdə 23.935 qadın işsiz statusu almış və onlara işsizlik üzrə müavinət verilmişdir.

“Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2000-ci il 6 mart tarixli Fərmanı və “Məşğulluq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu rəhbər tutularaq məşğulluq xidməti orqanları tərəfindən qadınlara işlə təmin edilməsinə üstünlük verilməli olduğu müəyyən edilmişdir. Məşğulluq xidməti orqanları tərəfindən 2007-ci ildə təşkil olunmuş əmək yarmarkalarında qadınların müvafiq işlərlə təmin edilmələrinə xüsusi diqqət yetirilmişdi. Bununla əlaqədar olaraq, 2007-ci ildə həmin yarmarkalarda işlə təmin edilmiş 9.056 nəfərdən 3321 nəfəri qadın (36,7%) olmuşdur. Həmin ildə müvafiq olaraq 1.698 nəfərdən 824 nəfər qadın (48,5%) kvota ilə müəyyən olunan işlərlə təmin olunmuşdu.

2007-ci ildə işlə təmin olunmuş 30.700 nəfərdən 11.331 (36,9%) nəfəri qadın olmuşdur. Peşə treninqlərinə cəlb edilmiş 2.623 nəfərdən 45,5%-i qadınlar olmuşdur.

“Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tam həyata keçirilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinə bir sıra dəyişikliklər edilmişdir. Bu dəyişikliklərin bəzilərinə uyğun olaraq işə götürənlər:

- işə qəbul vaxtı, yüksək vəzifəyə təyin edərkən, peşə bacarıqlarının təkmilləşdirilməsində, təkrar treninqlər, əməyin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsində və

işdən azad edilərkən qadınlara və kişilərə bərabər münasibət göstərməli və bərabər imkanlar yaratmalıdırlar;

- cinsindən asılı olmayaraq eyni vəzifələri tutan işçilərə bərabər iş şəraiti yaratmalı, eyni pozuntulara görə bərabər cəza tətbiq etməli, gender ayrı-seçkiliyinin və cinsi qısnamanın qarşısını almaq məqsədilə zəruri tədbirlər görməlidirlər.

Dəyişikliklərdən biri qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, bir cinsin nümayəndəsi istisna edilməklə digər cinsin nümayəndəsi üçün iş yerinin reklam edilməsini qadağan edir.

Həssas qadın qrupları

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 15 may tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi üzrə Dövlət Proqramı (2007-2010-cu illər)" əhalinin sosial cəhətdən zəif təbəqələrinin, xüsusilə qadınların və gənclərin məşğulluq səviyyələrini qaldırmağa yönəlmişdir. Strategiyaya işsiz qadınlar üçün peşə treninqlərinin təşkil edilməsi, qadınlar arasında işsizliyin səbəblərinin tədqiqi və s. daxildir.

Azərbaycan Respublikası insanlara, xüsusilə sosial müdafiəyə ehtiyacı olanlara (gənclər, yetkinlik yaşına çatmamış bir və ya daha çox uşaq böyüdən valideynlər, əlil uşaq böyüdən qadınlar, həbsdən azad edilmiş şəxslər, məcburi köçkünlər, müharibə veteranları, şəhid ailələri) və iş tapmaqda çətinliklərlə üzləşənlərə yeni iş yerləri və ixtisaslaşdırılmış müəssisələr açmaqla, eləcə də, xüsusi təhsil proqramları təşkil etməklə və digər müvafiq tədbirlər görməklə əlavə zəmanətlər verir.

Əhalinin, xüsusilə sosial cəhətdən zəif təbəqələrin – tənha və çoxuşaqlı anaların, yetkinlik yaşına çatmamış və əlil uşaqlar böyüdən qadınların iş yerləri ilə təmin edilməsi məsələsini məşğulluq xidməti orqanları həmin şəxsləri kvotaya əsasən təşkilat və müəssisələrdə olan iş yerlərinə istiqamətləndirməklə daim nəzarətdə saxlayırlar. 1997-2005-ci illərdə 4.696 qadın kvota əsasında iş yerləri ilə təmin olunmuşdur.

Ölkənin şəhər və kəndlərində vaxtaşırı təşkil olunan əmək yarmarkaları da qadınların iş yerləri ilə təmin edilməsinə yönəlmişdir. 18.123 qadınlardan 712 nəfəri (37%) belə əmək yarmarkaları vasitəsilə məvacibli sosial işlərlə təmin edilmişlər.

Məşğulluq xidməti orqanları tərəfindən işə qəbul prosesində qadınlara, xüsusilə Ermənistan tərəfindən işğal edilmiş ərazilərdən olanlara üstünlük verilir. Belə ki, fəaliyyət göstərən

müəssisə və ya ev təsərrüfatlarında müvafiq işlə təmin edilmiş 1.800 şəxsdən 462 nəfəri qadındır.

GRBS şirkəti tərəfindən internat məktəblərinin məzunları, uşaq evlərini tərk etmiş 16-24 yaşlı gənclərin məşğulluğunun təmin edilməsi məqsədilə 2009-cu ilin aprel ayından etibarən VIP müştəri (ən vacib müştəri) təşəbbüsünü həyata keçirməyə başlamışdır. Layihə sözügedən qrupa mənsub oğlan və qızları psixoloji testləşdirmədən keçirərək onların həvəs göstərdikləri sahədə təmənnasız təlim keçmələrini və dövlət qurumları da daxil olmaqla müxtəlif şirkətlərə işə düzəlmələrini təmin edir. VIP müştəriləri GRBS Tədris Mərkəzinin təklif etdiyi istənilən 200-dən artıq kurs və təlimlərdə təmənnasız iştirak edə bilərlər. GRBS tərəfindən təmin olunan təhsil, metodik və tədris materiallarını əldə etdikdən və yekun imtahan verdikdən sonra gənclər biliklərini təcrübədə tətbiq etmək imkanı qazanacaqlar.

Qaçqın və Məcburi Köçkün Gənclər Təşkilatı Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi ilə birlikdə "Məcburi köçkün qadınların məşğulluğunun artırılması məqsədilə tikiş sexinin açılması" layihəsini həyata keçirmişdir. Layihə 2009-cu ilin yanvar, fevral, mart aylarını əhatə edirdi. Layihənin əsas məqsədi bir qism məcburi köçkünlərin (qadınların) işsizlik problemlərini aradan qaldırılmasına yardımçı olmaq, məcburi köçkünlər üçün yeni iş yerlərinin açılması, bu sahədə təcrübəsi olan insanların burada çalışaraq müəyyən qədər öz maddi imkanlarını təmin etməsinə nail olmaq olmuşdur. Layihə ağdam rayonunda həyata keçirilmişdir. Layihə çərçivəsində tikiş sexinin açılması üçün lazım olan avadanlıqlar: maşınlar və s. alınmış və quraşdırılmışdır. Sonra isə bir işdə təcrübəsi olan məcburi köçkünlər (xüsusilə qadınlar) işə götürülərək işlə təmin olunmuşlar.

Əmək pensiyası

2006-cı ilin 1 yanvar tarixdə qüvvəyə minmiş "Əmək pensiyaları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən 62 yaşına çatmış kişilərin və 57 yaşına çatmış qadınların azı 5 il sığorta stajı olduqda yaşa görə əmək pensiyası hüququ vardır. Üç uşağı doğub onları səkkiz yaşına qədər tərbiyə etmiş azı 5 il sığorta stajı olan qadınlar 51 yaşına çatdıqda əmək pensiyası hüququ qazanırlar. Hər uşağın sayı artdıqca qadının pensiya yaşı bir il azalır.

Ailə mənafeyinə xidmət edən məşğulluq siyasəti

Əmək bazarında qadınların artan iştirakını və bunun əhəmiyyətini nəzərə alaraq dövlət qadınlara və kişilərə iş və ailə həyatı arasında balans yaratmağa kömək etmək niyyətindədir. Bu məqsədlə, ölkə qanunvericiliyində ailə mənafeyinə xidmət edən bir sıra hüquqlar təsbit edilmişdir.

Məzuniyyətlər üzrə təminatlar, son dəyişikliklər də nəzərə alınmaqla, Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində aşağıdakı kimi təsbit edilir:

I) həmin Məcəllənin 117-ci maddəsi 14 yaşınadək, həmçinin sağlamlıq imkanları məhdud uşağı olan qadınlara və uşağını təkbaşına böyüdən kişilərə əlavə məzuniyyət verilməsini nəzərdə tutur; həmin maddə uşağı övladlığa götürmüş şəxslərə də aid edilir.

II) həmin Məcəllənin 125-ci maddəsi hamiləliyə və doğuşa görə 126 təqvim günü müddətində ödənişli məzuniyyəti nəzərdə tutur; kənd təsərrüfatında çalışan qadınlar üçün belə məzuniyyətin müddəti daha artıqdır.

III) həmin Məcəllənin 126-cı maddəsi uşaqları övladlığa götürmüş qadınların məzuniyyət hüququnu təsbit edir.

IV) həmin Məcəllənin 246-cı maddəsi uşaqlarını anasız böyüdən işçilər üçün hüquq və təminatları nəzərdə tutur.

Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinə edilən dəyişikliyə əsasən, uşağa qulluğa görə sosial məzuniyyət cinsindən asılı olmayaraq bütün **işçilərə** verilir.

Əmək müfəttişliyi

Dövlət Əmək Müfəttişliyi əmək qanunvericiliyinin tam həyata keçirilməsinə dövlət nəzarətini gücləndirmək məqsədilə öz fəaliyyətini genişləndirmişdir. 2006-cı ildə 1.064 müəssisədə dövlət nəzarəti tətbiq edildiyi halda, 2007-ci ildə həmin rəqəm 2.421-ə qədər artdı. 2007-ci ildə 12.127 hüquq pozuntusu halları qeydə alınmışdır.

Qadın sahibkarlığı

Qadın sahibkarların özəl sektorda çəkisi daim artmaqdadır. 2008-ci ilin 1 yanvar tarixinə olan məlumata əsasən sahibkarlıqla məşğul olan qadınların sayı 15%-dək artmışdır.

“Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı”nda, eləcə də Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2005-ci il 26 oktyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş 2006-2015-ci illər üçün Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyasında qadın sahibkarlığının stimullaşdırılması, kiçik müəssisələrin inkişafı prosesində gender bərabərliyinin təmin edilməsi və s. də daxil olmaqla qadınların işlə təmin edilmələri üzrə kompleks tədbirlər nəzərdə tutulmuşdur. Məşğulluq Strategiyasında ayrıca bölmədə ailə ilə işi uzlaşdırmaq məqsədilə qadınlar üçün azad iş növlərindən geniş istifadə nəzərdə tutulmuşdur.

Azərbaycanda qadın sahibkarlığı əsasən tekstil və kənd təsərrüfatı sahələrində inkişaf etmişdir. Dövlət təsdiq edir ki, qadınların dəstəklənməsinə yönəlmiş siyasət qadın sahibkarlığında həm yeni işlərin başlanması, həm də uzun müddətli inkişafa nail olmaqda uğurla nəticələnmə bilər.

Son illərdə qadın sahibkarlığının inkişafı üçün bir sıra mühüm tədbirlər görülmüş və müxtəlif mexanizmlər yaradılmışdır. 2007-ci ildən etibarən Sahibkarlığa Yardım Milli Fondu qadın sahibkarların maliyyələşməsi mənbələrini genişləndirmişdir. Bundan əlavə, yaradılmış mikro-kredit mexanizmləri ilkin kapitalın təmin edilməsində mühüm rol oynayır. Ölkədə kiçik və orta müəssisələrin maliyyələşdirilməsi üzrə beynəlxalq və regional maliyyə təşkilatları ilə birgə təşkil edilmiş kredit xətləri mexanizmləri yeni sahibkarlıq fəaliyyətinə başlayanlar üçün daha geniş imkanlar yaratmışdır.

Qadın sahibkarlığının inkişafına digər bir əhəmiyyətli dövlət dəstəyi məsləhət, məlumatlandırma xidmətləri və s. də daxil olmaqla bir sıra xidmətlərin texniki təminat səviyyəsinin artırılması formasında olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2004-cü il 11 fevral tarixli 24 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər)" çərçivəsində sahibkarları məsləhət, məlumatlandırma, marketinq və trening xidmətləri ilə təmin edən Biznes Trening Mərkəzinin yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. Artıq ölkənin bir neçə bölgəsində regional bölmələr təsis edilmişdir. Regional Biznes Mərkəzləri məlumatlandırma, məsləhət və trening xidmətlərini təkmilləşdirəcəkdir. Artıq ölkədə qadın sahibkarlarının bir neçə ictimai birlikləri fəaliyyət göstərir. Qadın sahibkarların problemləri ilə daha fəal məşğul olmaq məqsədilə 2005-ci ildə Qadın Sahibkarların Assosiasiyası təsis edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinə edilmiş dəyişikliyə əsasən uşağının üç yaşınadək sosial məzuniyyətində olan və həmin məzuniyyət bitdikdən sonra bir ildən az müddətdə müvafiq vəzifədə çalışan qadınlarla yanaşı uşağının təkbaşına böyüdən kişilərin də attestasiyası keçirilmir.

Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinin əmək müqaviləsinə işçi tərəfindən xitam verilməsi qaydalarını tənzimləyən müvafiq maddəsinə əsasən yaş və əlilliklə əlaqədar təqaüdə

çıxdıqda, təhsili davam etdirmək məqsədilə təhsil müəssisəsinə daxil olduqda, yeni yaşayış yerinə köçdükdə, başqa işəgötürən ilə əmək müqaviləsi bağladıqda və bu maddəyə edilmiş dəyişikliyə əsasən seksual qısnamaya məruz qaldıqda, o cümlədən qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş digər hallarda işçinin əmək müqaviləsinə ərizədə göstərilmiş tarixdə xitam verilə bilər.

Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsinə edilmiş dəyişikliyə əsasən işçi cinsi qısnamaya məruz qaldıqda da işəgötürən maddi məsuliyyət daşıyır.

Maddə 12. Qadınlar və sağlamlıq

Azərbaycan Respublikası sağlamlığın mühafizəsi məsələsinə prioritet sahə kimi diqqət yetirir. Dövlət nəinki qadınlar üçün səhiyyə xidmətlərindən istifadə etməyə bərabər hüquqları təmin edir, həm də qadınların sağlamlıqla bağlı ehtiyaclarına da xüsusi diqqət yetirir. Dövlət genderin sağlamlıqla bağlı bərabərsizliklərin vacib aspekti olduğunu qəbul edir. Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi gender perspektivinə qadın sağlamlığına ünvanlanmış bütün siyasət və proqramlarında mərkəzi yer verir. Dövlət həmçinin səhiyyə xidmətlərindən bərabər hüquqlu istifadə üçün imkanları və keyfiyyəti təmin etmək məqsədilə həm dövlət, həm də özəl sektorlar tərəfindən qadınlara göstərilən səhiyyə xidmətlərinin keyfiyyətini ciddi nəzarətdə saxlayır.

2006-cı ildə Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən aidiyyəti dövlət orqanları və beynəlxalq təşkilatların (BMT-nin Əhali Fondu, Dünya Bankı, Birləşmiş Ştatların Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı, BMT-nin Uşaq Fondu) iştirakı ilə səhiyyə sahəsində islahatların həyata keçirilməsi ilə bağlı layihəyə başladı. Bura qadınların sağlamlığına xüsusi diqqət yetirməklə keyfiyyətli səhiyyə xidmətinin inkişaf etdirilməsi məqsədilə kompleks milli strategiya daxildir. Həmin layihə çərçivəsində əsas diqqət çarpayılardan sayının artırılmasına, həmçinin daha geniş maliyyə resurslarına və keyfiyyətli tibbi xidmətə olan tələbata verildi.

Preventiv xidmətlər

Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi ictimaiyyətin sağlam həyat tərzini seçməsi üçün həvəsləndirilməsində və maarifləndirilmə işində əsas rol oynayır. Kişilər və qadınlar üçün mütəmadi olaraq çoxsaylı proqramlar və səhiyyənin inkişafına yönəlmiş fəaliyyətlər təşkil edilir. Dövlət tərəfindən qadın xəstəliklərinə xüsusi diqqət verilir və qadınlar üçün xüsusi proqramlar təşkil edilir. Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi əsas diqqəti ilk növbədə qadınların

öz sağlamlıqları, xüsusilə cinsi və reproduktiv sağlamlıqları barədə məlumatlandırılmaları və maarifləndirilmələri, həmçinin belə proqramlar üçün lazımi maddi vəsaitin ayrılmasının təmin edilməsi üzərində cəmləşdirir.

Analara xidmətlər

Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi analıq xidmətlərinin planlaşdırılmasında əsas diqqətin qadınlara yönəldilməsinin vacibliyi prinsipinə əsaslanır. Son illərdə ailə planlaşdırılması, hamiləlik, doğuş və doğuşdan sonrakı dövrdə qadınlara səhiyyə xidmətlərinin təşkilinə müstəsna diqqət yetirilmiş və bu məsələyə çox böyük maliyyə vəsaiti ayrılmışdır. Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi ailə planlaşdırılması və cinsi maarifləndirmə vasitəsilə arzuolunmaz hamiləliyin qarşısının alınmasına, təhlükəsiz mamalıq xidmətlərinin və doğuşqabağı yardımların təşkili ilə ana ölümü hallarının sayının azaldılmasına xüsusi əhəmiyyət verir.

İlk növbədə, qadınların hamiləlik və doğuş dövründə tam məlumat almaları və seçim edə bilmələrinə şəraitin yaradılmasına yönəldilmiş mövcud məlumat mənbələrinin inkişafında əhəmiyyətli irəliləyiş əldə edilmişdir. 2004 - 2006-cı illər ərzində hamiləlik və doğuş dövrlərində mükəmməl tibbi xidmət göstərən pulsuz və dövlətə məxsus mamalıq müəssisələrinin (doğuşqabağı və yeni doğulmuş körpələr üçün mərkəzlər, doğum şöbələri, doğuşa qədər dövr klinikaları) sayı artmışdır.

Hamilə qadınlar və yeni doğulmuş körpələr üçün mövcud infrastruktur da inkişaf etməkdə olan özəl sektor ilə yanaşı daim genişlənməkdədir. Belə ki, hazırda ölkədə 559 özəl tibb müəssisəsi fəaliyyət göstərir ki, onlardan 536-sı ambulator müəssisəsi, 7-si mamalıq müəssisəsidir.

Ailə planlaşdırılması xidmətləri

Ailə planlaşdırılması xidmətləri də geniş yayılmışdır. Son illərdə ailə planlaşdırılması üzrə tədbirlər və tibbi-sosial himayə xidmətlərinin təşkil edilməsi uğurla həyata keçirilmişdir. BMT-nin Əhali Fondu, Birləşmiş Ştatların Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi, Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı kimi beynəlxalq təşkilatların dəstəyi ilə qadınların reproduktiv hüquqlarını qoruyan tam təchizatlı ailə planlaşdırılması mərkəzləri yaradılmışdır. Bu mərkəzlər tərəfindən qadınların reproduktiv hüquqları barədə əhəlinin maarifləndirilməsi tədbirləri həyata keçirilir, pulsuz məsləhətlər verilir və kontraseptiv vasitələr paylanılır. Əsas diqqət kontraseptiv vasitələrin əldə edilməsi imkanlarının artırılması və asanlaşdırılmasına, cinsi sağlamlıq barədə məsləhətlərin verilməsinə, məsələ barədə insanların daha çox məlumatlı olması və onu dərk etməsi üçün çap məmulatlarının əhali arasında paylanması yolu ilə hamiləliyin yoxlanmasına verilir.

Proqramlar

2000-2006-cı illərdə beynəlxalq təşkilatlarla birgə əməkdaşlıq şəraitində **“Reproduktiv sağlamlığın qorunması” layihəsi** həyata keçirildi. Layihənin çərçivəsində ailə planlaşdırılması və reproduktiv sağlamlıq üzrə məlumatların toplanması məqsədilə xüsusi İT proqramı hazırlanmışdır. Müvafiq Mərkəzlərin işçiləri də statistik məlumatların toplanması üzrə təlim keçdilər.

toplanması üzrə təlim keçdilər.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2005-ci il 30 avqust tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş 2005-2009-cu illər üzrə “Azərbaycan Gəncliyi Dövlət Proqramı”nda gənc ailələrə dövlət dəstəyi barədə ayrıca bölmə vardır. Həmin bölmədə digər məsələlərlə yanaşı həm də gənclərin reproduktiv sağlamlıq və ailə planlaşdırılması barədə biliklərinin artırılmasına yönəlmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi də nəzərdə tutulmuşdur.

BMT-nin Əhali Fondunun yardımı ilə Reprodukativ Sağlamlıq və Ailə Planlaşdırılması üzrə Milli ofis təsis edildi. “Reprodukativ sağlamlığın qorunması” layihəsi çərçivəsində bütün mərkəzlər 1.450.000 ABŞ dolları məbləğində kontraseptiv vasitələrlə təmin edilmişdir.

Cons Hopkins Universitetinin ekspertləri tərəfindən 27 təlimçiyə treninq keçirildi. Tibb işçiləri üçün keçirilən treninqlərdə istifadə edilməsi məqsədilə “Ailə planlaşdırılması”, “Reprodukativ Sağlamlıq” və “Sağlam analıq” mövzularında təlim məmulatları hazırlandı. Həmin treninqlərdə 2500-dən artıq mama-ginekoloq, 250-yə yaxın mama, 300 ambulator həkim və tibb bacıları və 100-dən çox eczaçı iştirak etmişdi.

Qadınlara keyfiyyətli və ixtisaslaşmış xidmət göstərmək məqsədilə doğum evlərinə və ailə planlaşdırılma mərkəzlərinə təşkilati-metodoloji yardım Mamalıq və Ginekologiya Elmi-Tədqiqat İnstitutu tərəfindən həyata keçirilmişdir.

2007-ci ildən doğum evlərində tibbi abortun tətbiqi üzrə “GYNUITY, Nyu York” layihəsi həyata keçirilməyə başlandı. Layihə çərçivəsində tədqiqatlar hazırda uğurla aparılır.

Hal-hazırda ölkənin tibb personalının əksəriyyəti qadınlardan ibarətdir. Ölkədə qadınlara lazımı tibbi xidmətlər göstərən kifayət qədər xəstəxana və ambulator poliklinika vardır.

Qarşıda duran məsələlər

Dövlətin qarşısında duran əsas vəzifə bütün qadınlar üçün bərabər imkanların yaradılmasıdır. Müasir tibbi xidmət şöbələri və qadınlar üçün kabinələr də daxil olmaqla mərkəzi xəstəxanaların ölkənin hər bir inzibati bölgəsində fəaliyyət göstərməsinə baxmayaraq sosial-

iqtisadi və coğrafi vəziyyətdən irəli gələn səbəblərdən dolayı əhali bu xidmətlərdən bərabər istifadə edə bilmir. Bununla yanaşı, cəmiyyətin bir hissəsi, xüsusilə də qadınlar hələ də sağlamlıq məsələlərindən, xüsusilə də öz cinsi və reproduktiv vəziyyətlərindən xəbərsiz olaraq qalırlar.

I) Kənd qadınları

Azərbaycan Respublikasının qarşısında duran ən vacib məsələlərdən biri kənd qadınları üçün lazımı tibbi xidmətlərin təmin edilməsidir. Ölkənin kənd ərazilərində 1.746 ilkin tibbi yardım və mamalıq məntəqəsi, 792 ambulatoriya və 50 ərazi xəstəxanası vardır.

Bölgədə yaşayan qadın və uşaqların terapiya, pediatriya, mamalıq, ginekologiya və cərrahlik kimi təkmil tibbi xidmətlərdən asanlıqla istifadə etmək imkanları vardır.

Dağlıq bölgələrdə yaşayan qadınlar üçün tibbi xidmətləri təkmilləşdirmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən təcili yardım ambulansları və lazımı avadanlıqlarla təchiz edilmiş 12 regional ilkin tibbi yardım məntəqələri yaradılmışdır.

Əsas sağlamlıq göstəriciləri (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi)

	2004	2005	2006	2007	2008
Bütün həkimlərin sayı (min)	29,7	30,1	30,6	30,7	32,4
Hər 10 000 nəfərə	36,4	36,6	36,6	36,6	38,1
Orta/kiçik tibbi personalın sayı (min)	59,5	59,7	60,8	61,6	62,2
Hər 10 000 nəfərə	73,1	72,6	73,1	73,2	73,1
Xəstəxanaların sayı	734	732	729	726	748
Çarpayıların sayı, min	68,1	68,4	68,9	68,4	68,1
Hər 10 000 nəfərə	83,6	83,1	82,9	81,3	80
Doğum evlərinin sayı (müstəqil)	26	26	26		
Doğum şöbələrinin sayı	85	90	90		
Ambulator poliklinikaların sayı	1591	1594	1595	1589	1692
Ambulator poliklinikaların tutumu (min)	105,0	105,3	104,1		
Hər 10 000 nəfərə	128,9	127,9	125,2		
Qadın məsləhətxanalarının sayı və qadın məsləhətxanaları olan müəssisələrin sayı	314	321	321	914	904

Hamilə və yenicə doğmuş qadınlar üçün çarpayılardan sayı (Tibbi və ginekoloji müayinə də daxil olmaqla) (min)	7,4	7,4	7,4	7,4	7,4
Ailə planlaşdırma mərkəzlərinin sayı	26	26	27		

Həkimlərin və kiçik/orta tibbi personalın sayı (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi)

	2004	2005	2006
Səhiyyə və sosial xidmətlərdə işləyən işçilərin sayı (min)	130,2	131,9	135,3
Səhiyyə və sosial xidmətlərdə işləyən qadınların sayı (min)	97,8	100,4	103,2
Səhiyyə və sosial xidmətlərdə işləyən qadınların faizi	75,1	76,1	76,3

Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi qaçqın və məcburi köçkünlər üçün tibbi xidmətlərin təşkil edilməsinə xüsusi diqqət yetirir (əhalinin 1/8 hissəsi, xüsusilə qadınlar və uşaqlar). Əvvəllər 12 çadır şəhərciyində yaşamış bu əhali qrupunun əsas hissəsi dövlət tərəfindən müasir sosial infrastrukturunu və tibb mərkəzləri olan qəsəbələrdə yerləşdirilmişdir.

II) Qaçqınlar və məcburi köçkünlər

Qaçqınların və məcburi köçkünlərin səhiyyə xidmətləri ilə təmin edilməsi əhalinin digər qruplarına tibbi xidmətin təşkil edilməsindən daha çətindir. Buna baxmayaraq, qaçqınlar və məcburi köçkünlərin yerləşdirildikləri rayonlardakı bütün tibb mərkəzləri ilkin tibbi yardım üçün tələb olunan tibbi avadanlıqlarla və lazımi dərmanlarla təchiz edilmişlər. Bu, qaçqınların və məcburi köçkünlərin tibbi müayinəsi üçün Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən təşkil edilmiş xüsusi səyyar həkim briqadalarının fəaliyyətinə yardım göstərir. Həyata keçirilmiş bütün tədbirlərlə yanaşı, əhalinin bu həssas təbəqəsinə, xüsusilə qadınlara və uşaqlara, tibbi xidmətlərinin göstərilməsində içməli su təchizatı, gigiyenik və sanitariya normalara riayət edilməsi, dərman və kontraseptiv vasitələrin çatışmazlığı kimi bir sıra problemlər hələ də qalmaqdadır. Bundan əlavə, əhalinin bu təbəqəsinin miqrasiyası infeksiyon xəstəliklərin çoxalmasına da səbəb olur.

Azərbaycan 1 yaşına qədər olan uşaqların 98%-ni əhatə edən immunizasiyanın həyata keçirilməsində nəzərə çarpan nailiyyətlər əldə etmişdir. Uşaqların immunizasiyası məcburidir və bu xidmət pulsuz həyata keçirilir.

Ölkədə demoqrafik vəziyyətin təhlili analığın mühafizəsi ilə bağlı təhlil və məlumat toplusu üçün vahid metodologiyanın istifadəsi vasitəsilə toplanmış məlumatın əsasında aparılır.

Son illərdə qadınların reproduktiv vərdişləri dəyişmiş, doğum səviyyəsinin ümumi göstəricisi 16,1-dən (2004) 17,8-ə (2006) yüksəlmiş, ölüm göstəricisi isə 6,2-yə (2006) qədər azalmışdır. Əhalinin təbii artımı 1,6 dəfə çoxalmışdır.

2007-ci ilin 1 yanvar tarixinə əhalinin ümumi sayı 8.436.400 nəfər olmuşdur. Əhalinin 50,8%-ni qadınlar təşkil edir ki, onların da 59%-i reproduktiv yaş qruplarına aiddir. Müvafiq olaraq, kişilər əhalinin 49,2%-ni təşkil edir. Son illərdə qadınların və kişilərin sayının bərabərləşməsi müşahidə edilir. 3 il ərzində orta ömür müddəti 72,0-a (qadınlar – 75,1, kişilər – 70,0) çatmışdır.

Demoqrafik göstəricilər (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi)

Göstəricilər	2004	2005	2006	2007	2008
Əhalinin ümumi sayı (milyon)	8265,4	8347,3	8436,4	8532,7	8629,9
Qadınlar	4207,2	4243,6	4284,2	4327,7	4371,8
	50,9%	50,8%	50,8%	50,7%	50,7%
Kişilər	4058,5	4103,7	4152,2	4205,0	4258,1
	49,1%	49,2%	49,2%	49,3%	49,3%
Doğum səviyyəsi (hər 1000 nəfərə)	131,6	141,9	148,9		
	16,1	17,2	17,8	18,0	
qızlar	60,6	65,7	68,7	70,0	
oğlanlar	71,0	76,2	80,2	82,0	
Ölüm səviyyəsi (hər 1000 nəfərə)	49,5	52,0	52,2		
	(6,1)	(6,3)	(6,2)	(6,3)	
Qadınlar	23,5	24,5	24,6		
Kişilər	26,0	27,5	27,6		
Təbii artım (hər 1000 nəfərə)	10,0	10,9	11,6	11,7	
Reproduktiv göstərici	2,1	2,3	2,3	2,3	
Orta ömür (ölkə üzrə)	72,0	72,4	72,0	72,0	
Qadınlar	75,2	75,1	75,1	75,0	
Kişilər	70,0	69,6	70,0	70,0	

2001-ci ildən etibarən ana ölümünün yeni anlayışı Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının qəbul etdiyi standart anlayışa əsasən müəyyən edilmişdir.

94% təşkil edən yüksək hamiləlik səviyyəsinə baxmayaraq, ana ölümü hələ də - 39,5 (hər 100.000 diri doğulan uşağa) olmaqla yüksək səviyyədədir. Bununla əlaqədar, doğuş vaxtı ixtisaslı tibb işçilərinin iştirakının göstəricisi yüksəkdir - (98%), lakin bu xidmətlərin keyfiyyəti lazımi səviyyədə deyil, hamiləlik dövründə hipertonik pozuntular səbəbindən yaranan çətinliklərin sayı mükəmməl xidmətin az olduğunu göstərir. Əvvəlki illərlə müqayisədə 2006-cı ildə ana ölümü göstəricisi şəhərlərdə 1,05 dəfə, bölgələrdə isə 1,4 dəfə artmışdır. Ümumilikdə, 2005-ci ilə müqayisədə ana ölümü 2006-cı ildə 1,2 dəfə artmışdır.

Ana ölümü (Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi)

	2004	2005	2006	2007
Ölənlərin ümumi sayı	34	41	51	54
Hər 100.000 diri doğulmuş uşağa	25,8	33,3	39,5	35,5

Ana ölümünün strukturu dəyişməmişdir. Ana ölümünün səbəbləri arasında qan itirmə (34,0%), gestoz (21,3%), embolizm (19,2%), septik vəziyyətlər (19,9) və qeyri-cinsi patologiyalar (8,5%) üstünlük təşkil edir. Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyinin Məlumat Departamentinin ilkin tədqiqatlarına əsasən hamiləliklərin ölümlə nəticələnmə riski şəhərlərdə (1:1250) və bölgələrdə (1:600) fərqlidir. Təəssüf ki, burada tibbi personalla təmin edilmə məsələsində qeyri-bərabərlik və çatışmazlıq müşahidə edilir. Bölgələrdə mama-ginekoloqlar bütün tibb işçilərinin 40%-ni təşkil edir.

Əsas səbəblər üzrə qadın ölüm halları hər 100 min Ana ölümünün əsas səbəbləri

Ölüm səbəbləri	2004	2005	2006
Bütün səbəblərdən doğuş zamanı ölmüş qadınların ümumi sayı	565,2	582,8	579,9
O cümlədən:			
Qan dövranı xəstəlikləri	346,4	347,2	349,1
Neoplazm	66,3	68,1	67,7
Bədbəxt hadisələr, zəhərlənmə, travma	13,3	15,9	14,6
Respirator orqanların xəstəliyi	37,2	35,3	32,9
Həzm sistemi xəstəlikləri	34,4	36,0	36,7
İnfeksiyalar və parazit xəstəlikləri	6,8	6,2	5,2

Ana ölümünün səviyyəsi 2007-ci ildə əvvəlki illə müqayisədə şəhər yerlərində 15,3% artmış, kənd yerlərində isə azalmışdır. Ümumilikdə, 2007-ci ildə ana ölümü 2006-cı ilə müqayisədə **10.1 azalmış**, 3,8% artmışdır.

2002-2006-cı illərdə Respublikada uşaq ölümü hallarının azalması müşahidə edilir. Uşaq ölümü göstəricisi - 10,1 (hər 1 000 uşağa), yeni doğulmuş körpə ölümü göstəricisi – 7,1 (hər 1 000).

Uşaq ölümü (1 yaşa qədər) (Dövlət Statistika Komitəsi)

	2004	2005	2006	2007
1 yaşa qədər ölmüş uşaqların ümumi sayı	1287	1321	1508	1756
O cümlədən:				
Oğlanlar	757	747	859	966
Qızlar	530	574	649	790
Hər 1000 diri doğulmuş uşağa				
1 yaşa qədər ölmüş uşaqların ümumi sayı	9,8	9,3	10,1	12,1
O cümlədən				
Oğlanlar	10,7	9,8	10,7	12,6
Qızlar	8,7	8,7	9,4	11,5

Uşaq ölümünün əsas səbəbləri (1 yaşa qədər)

Ölüm səbəbləri	2004	2005	2006	2007
1 yaşa qədər ölmüş uşaqların ümumi sayı bütün səbəblər	1892	1580	11882	1756
Respirator orqanların xəstəliyi	995	809	766	712
Doğuş qabağı dövrdə yaranan səbəblər	283	301	333	321
İnfeksiyalar və parazit xəstəlikləri	183	123	152	138
İrsi anomaliyalar	170	138	369	270
Bədbəxt hadisələr, zəhərlənmə, travma	30	29	37	26

Uşaq ölümünün əsas səbəbləri, oğlanlar (1 yaşa qədər)

Ölüm səbəbləri	2004	2005	2006
1 yaşa qədər ölmüş uşaqların ümumi sayı bütün səbəblər	1141	959	879
Respirator orqanların xəstəliyi	294	284	219
Doğuş qabağı dövrdə yaranan səbəblər	565	416	459

İnfeksiyalar və parazit xəstəlikləri	83	63	49
İrsi anomaliyalar	82	77	67
Bədbəxt hadisələr, zəhərlənmə, travma	9	16	5

Uşaq ölümünün əsas səbəbləri, qızlar (1 yaşa qədər)

Ölüm səbəbləri	2004	2005	2006
1 yaşa qədər ölmüş uşaqların ümumi sayı bütün səbəblər	751	621	620
Respirator orqanların xəstəliyi	230	240	158
Doğuş qabağı dövrdə yaranan səbəblər	309	217	301
İnfeksiyalar və parazit xəstəlikləri	59	44	38
İrsi anomaliyalar	64	48	50
Bədbəxt hadisələr, zəhərlənmə, travma	5	7	5

Uşaq ölümünün səviyyəsi əhəmiyyətli dərəcədə azalmışdır.

Ölüm səbəbləri	2004	2005	2006
5 yaşa qədər ölmüş uşaqların ümumi sayı bütün səbəblər	1582	1411	1181
O cümlədən:			
Respirator orqanların xəstəliyi	173	186	109
İnfeksiyalar və parazit xəstəlikləri	33	31	24
İrsi anomaliyalar	25	23	25
Bədbəxt hadisələr, zəhərlənmə, travma	47	49	38

Uşaq ölümünün əsas səbəbləri (5 yaşa qədər), qızlar

Ölüm səbəbləri	2004	2005	2006
5 yaşa qədər ölmüş uşaqların ümumi sayı	1132	995	872
O cümlədən:			
Respirator orqanların xəstəliyi	177	184	94
İnfeksiyalar və parazit xəstəlikləri	39	34	28

İrsi anomaliyalar	20	19	14
Bədbəxt hadisələr, zəhərlənmə, travma	28	37	24
Hər 1000 diri doğulmuşdan			
5 yaşa qədər ölmüş uşaqların ümumi sayı	16.5	14.5	12.7
<i>O cümlədən:</i>			
Respirator orqanların xəstəliyi	2.6	2.7	1.4
İnfeksiyalar və parazit xəstəlikləri	0.6	0.5	0.4
İrsi anomaliyalar	0.3	0.3	0.2
Bədbəxt hadisələr, zəhərlənmə, travma	0.4	0.5	0.3

Kontraseptiv vasitələr Azərbaycana BMT-nin Əhali Fondu vasitəsilə gətirilirdi, lakin kontraseptivlərin verilməsi üçün donor yardımı 2004-cü ildən etibarən dayandırılmışdır. Qadınlar arasında bütün növ kontraseptiv vasitələrə olan tələbat 7% səviyyəsində qalsa da, müasir tipli kontraseptiv vasitələrə olan tələbat 31% səviyyəsindədir. Narahatlıq doğuran əsas məqam ondan ibarətdir ki, həmin göstəricilər evli qadınlar arasında müvafiq olaraq 12% və 53%-dir. Vəziyyətin daha da pisləşməsinə digər bir səbəb ölkədə kontraseptivlərin istehsal olunmaması, eləcə də, zəmanətli kontraseptivlər sisteminin mövcud olmaması olmuşdur. Əhalinin əksəriyyəti, həmçinin, əhalinin həssas qrupları maliyyə imkanlarının zəifliyi səbəbindən kontraseptiv vasitələri əldə edə bilmirlər.

Kontraseptiv vasitələrdən istifadə (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi)

	2004	2005	2006	2007
Uşaqlıqdaxili kontraseptiv vasitələrdən istifadə edən qadınların ümumi sayı - min nəfər	33.0	29.5	24.5	
15-49 yaşlarında hər 100 qadın	1.3	1.2	1.0	1.0
Hormonal kontraseptiv vasitələrdən istifadə edən qadınların ümumi sayı - min nəfər	42.7	33.8	25.4	
15-49 yaşlarında hər 100 qadın	1.7	1.3	1.0	0,5

Sterilizasiya edilmiş qadınların ümumi sayı	189	239	187	
15-49 yaşlarında hər 100 qadın	7.6	9.5	7.3	
Prezervativlərdən istifadə edən qadınların ümumi sayı - min nəfər	-	-	8.5	
15-49 yaşlarında hər 100 qadın	-	-	1.4	

Abortlar

Kontraseptiv vasitələrlə təminatın dayandırılması nəticəsində təbii olaraq abortların sayında artım müşahidə edilir (Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi). Rəsmi məlumatlara görə bütün abortlar qeydə alınmır. Bununla belə son beş ildə abort faktoru hər 1000 qadına (15-49 yaşlarında) 7.3-8.1 nisbətində olmuşdur. 2002-2006

Son məlumatlara əsasən orta hesabla reproduktiv yaşda olan hər qadının payına 3.2 abort düşür (CDC – 2001-ci il) ki, bu da Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatına görə Avropa ölkələri arasında ən yüksək göstəricilərdən biridir.

Yaş həddinə əsasən abortlar (Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi)

	2004	2005	2006	2007
Abortların ümumi sayı	19806	19586	20867	22325
O cümlədən:				
20 yaşa qədər	725	822	1014	1100
20-24 yaşa qədər	4555	4731	4765	4944
25-29 yaşa qədər	6681	6104	6643	6977
30-34 yaşa qədər	4832	4623	4896	5440
35-49 yaşa qədər	3013	3306	3549	3864
Hər 1000 qadının (15-49) ümumi sayı	8.0	7.8	8.1	8,6
O cümlədən:				
20 yaşa qədər	1.6	1.8	2.2	2,4
20-24 yaşa qədər	12.0	12.1	11.7	11,8
25-29 yaşa qədər	19.9	17.8	19.0	19,5
30-34 yaşa qədər	14.8	14.4	15.3	16,9

35-49 yaşa qədər	3.0	3.2	3.4	3,7
------------------	-----	-----	-----	-----

İİV / QİÇS

QİÇS-lə mübarizədə əsas məsuliyyət QİÇS-lə Mübarizə Respublika Mərkəzinin üzərinə düşür və mərkəzin fəaliyyəti maarifləndirmə, qabaqalayıcı tədbirlərin təşkili, ölkədə QİÇS-in tədqiqi, qeydiyyatının aparılması və müalicəsini özündə əks etdirir. QİÇS-lə Mübarizə Respublika Mərkəzindən alınmış məlumatlara əsasən ölkədə qeydiyyata alınmış İİV ilə yoluxmuş xəstələrin sayı artmaqdadır. 1987-ci ildən 20.11.2007-ci il tarixədək olan dövr ərzində qeydiyyata alınmış İİV-lə yoluxma hallarının sayı 1232 nəfər olmuşdur. Bunlardan 83.7% kişi, 16.3% isə qadındır.

İİV-lə yoluxma halları əsas etibarilə 58.6% narkotiklərin iynə inyeksiyası yolu ilə istifadəsi, 23.1% isə cinsi əlaqədən irəli gələn səbəblərdən yayılmışdır. İİV-lə yoluxmuş xəstələrin 95.5% Azərbaycan vətəndaşlarıdır.

Azərbaycanda ilk dəfə olaraq, “QİÇS, vərəm və malyariya ilə Mübarizə” Ümumdünya Fondunun, eləcə də, Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyinin maliyyə dəstəyi ilə 2004 ildən etibarən İİV/QİÇS-lə yoluxmuş insanların müalicəsi və onlara yardımın göstərilməsi, tibbi xidmətdən istifadə imkanlarının təmin olunması və risk qruplarının ehtiyaclarının öyrənilməsinin yaxşılaşdırılması üzrə qabaqalayıcı tədbirlər proqramı həyata keçirilir. Proqram çərçivəsində 2006-cı ildən etibarən körpənin anasından İİV-lə yoluxmasının qarşısının alınmasına dair tədbirlər həyata keçirilir.

Proqram BMT-nin Uşaq Fondunun və Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyinin dəstəyi ilə QİÇS-lə Mübarizə Respublika Mərkəzinin təşəbbüsü əsasında böyüklər üçün zərərsiz tibbi xidmətin təmin olunması məqsədilə həyata keçirilməyə başlanmışdır. “Milli əsaslar və Oriyentasiya” Proqramı üzrə yetkinlik yaşına çatmış insanların sağlamlıqlarının təmin olunmasının prinsipləri sahəsində tibb işçilərinin maarifləndirilməsi üçün təlim kurslarını təşkil edəcək İşçi Qrupları yaradılmışdır.

İİV/QİÇS-ə yoluxmuş insanlara və onların ailə üzvlərinə göstərilən tibbi və sosial yardımın keyfiyyəti yaxşılaşdırılmaqdadır. İİV-lə yoluxmaya dair pozitiv diaqnoz qoyulmuş analardan doğulmuş körpələr pulsuz süni qida məhsulları ilə təmin olunur. Xəstəxanalarda və evdə olan İİV/QİÇS xəstələrinə yüngülləşdirici tibbi yardım təşkil olunmuşdur.

2006-cı ilin noyabr ayından etibarən İİV/QİÇS xəstələrinə Yüksək Aktivliyə malik Antiretrovirus Müalicə (YAAM) üsulu ilə tibbi yardımın göstərilməsinə başlanmışdır. Müalicəyə cəlb olunmuş

insanların sayı 85 nəfər təşkil etmiş, onlardan 23 nəfəri qadın olmuşdur. Körpələrin analardan İİV-lə yoluxmalarının qarşısının alınması məqsədilə bir hamilə qadın və onun körpəsi müvafiq müalicə almışdır. Hazırda 5 hamilə qadın müalicə edilməkdədir.

2006-cı ildə İİV ilə yoluxmuş analardan doğulmuş 6 körpədən 5-i, 2007-ci ildə isə 7 körpə süni qidalanma rejimi ilə təmin olunmuşdur.

Digər bir problem İİV/QİÇS-lə yanaşı son zamanlar cinsi yolla keçən xəstəliklərin (CYKX) sayının artması olmuşdur. 2004-2006-cı illər ərzində cinsi yolla keçən xəstəliklərin artması hamilə qadınlar arasında da müşahidə edilmişdir. Sifilisin gizli formalarının sayı artmış və nadir hallarda neyrosifilis ilə yoluxma halları qeydə alınmışdır. Cinsi əlaqə ilə yoluxmadan irəli gələn sonsuzluğa səbəb olan və həm qadınların, həm də kişilərin cinsi sağlamlıqlarına zərər vuran xroniki xəstəlik hallarının sayı artmaqdadır.

CYKX xəstələrinə dəri-zöhrəvi xidmətinin mütəxəssisləri tərəfindən müalicələr təmin olunur, məsləhətlər verilir və anonim müayinələr təşkil olunur. Lakin, lazımı avadanlıqlar və ləvazimatların olmaması, əhəlinin məlumatlılıq səviyyəsinin aşağı olması, peşəkar mütəxəssislərin çatışmaması CYKX xəstələri üçün xidmətlərin keyfiyyətinə mənfi göstərir.

Reproduktiv Sağlamlıq üzrə Milli Strategiyanın Fəaliyyət Planında (2008-2010-cu illər) Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən İİV/QİÇS/CYKX hallarının nəzarətdə saxlanması və qarşısının alınması nəzərdə tutulmuşdur.

Ana və uşaq sağlamlığının mühafizəsinə dair tədbirlər

Mövcud vəziyyətlə əlaqədar aparılmış tədqiqatlar Dövlət tərəfindən ana və uşaqlar arasında ölüm hallarının azaldılmasına, reproduktiv sağlamlığa dair tədbirlərin gücləndirilməsinə, ana və uşağın sağlamlığının mühafizəsinə yönəlmiş demografik siyasətin yaradılmasına təkan vermişdir.

2005-2006-cı illərdə Azərbaycan Respublikasında ana və uşağın sağlamlığının yaxşılaşdırılması, talassemiya, hemofiliya və **şəkərli** diabet kimi irsi və sonradan yaranan xəstəliklərin qarşısının alınması üzrə səmərəli qabaqlayıcı tədbirlərin işlənilib hazırlanmasına və həyata keçirilməsinə istiqamətlənmiş bir sıra normativ hüquqi aktlar qəbul edilmişdir.

2006-cı ildə diabet xəstələrin sayı 79.698 təşkil etmiş, onlardan 44.166 nəfəri (55%) qadın olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 2005-ci il 7 iyun tarixli 101 nömrəli Qərarı ilə "Şəkərli diabet üzrə Dövlət Proqramı" təsdiq edilmişdir. Qərarla **şəkərli** diabet xəstələrinin

qeydiyyatata alınması və əhalinin diabetik vəziyyətini əks etdirən məlumat bazasının yaradılması, əhali arasında pankreatik diabet xəstəliyinin yayılmasının qarşısının alınması, eləcə də, hamilə qadınlar və yeni doğulmuş körpələr arasında xəstəliyə qarşı qabaqlayıcı tədbirlərin təşkil olunması, diabet xəstələrin pulsuz dərman vasitələri ilə təmin olunması və dövlət səhiyyə müəssisələrində xəstələrə sanatoriya tipli müalicələrin təşkil olunması nəzərdə tutulur.

Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi digər nazirliklərlə (Təhsil Nazirliyi, Gənclər və İdman Nazirliyi, Maliyyə Nazirliyi) birlikdə həmin Dövlət Proqramı çərçivəsində nəzərdə tutulmuş tədbirləri fəal şəkildə həyata keçirir.

Ümumiyyətlə, dövlət tərəfindən ana və uşaqların sağlamlığının gücləndirilməsinə, hemofiliya və talassemiya kimi xəstəliklərin erkən aşkarlanmasına və qarşısının alınmasına dair müalicələrin təmin olunmasına yönəlmiş tibbi və sosial tədbirlər sistemi daha vacib sayılan amillərdir.

Ölkədə əhalinin yüksək yoluxma təhlükəsi müşahidə olunur. Azərbaycan talassemiya xəstələrinin sayına görə öndə gedən ölkələrdən biridir. Hər 12 nəfərdən biri talassemiya **genin** daşıyıcısıdır. Hər il 200 körpə bu irsi patologiya ilə doğulur.

Qadınlardan irsi keçən hemofiliya da öndə duran xəstəliklərdən biridir. Hazırda hemofiliyadan əziyyət çəkən insanların sayı 671 nəfərdir ki, onlardan da 118-i də qadındır.

Yeni doğulmuş uşaqlar arasında ölüm hallarının yüksək faiz göstəriciləri ilə xarakterizə olunan irsi xəstəliklərlə bağlı hazırkı demografik vəziyyət nəzərə alınmaqla 2006-2010-cu illər üçün geniş həcmli "Hemofiliya və talassemiya irsi qan xəstəlikləri üzrə Dövlət Proqramı" qəbul edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi, Təhsil Nazirliyi, Gənclər və İdman Nazirliyi, Maliyyə Nazirliyi, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi, Daxili İşlər Nazirliyi, Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası kimi dövlət orqanları həmin Dövlət Proqramının həyata keçirilməsinə cəlb edilmişlər.

Qeyd olunan Dövlət Proqramında talassemiya və hemofiliya xəstəliklərinin yayılmasının və onunla bağlı ölüm hallarının azalması üzrə fəaliyyətlər, belə diaqnozu olan xəstələrin qeydiyyatının təşkili, talassemiya və hemofiliya xəstələrinin vəziyyətinin ağırlaşmasının qarşısının alınması, tibb xidmətlərinin yaxşılaşdırılması, dövlət səhiyyə müəssisələrində intensiv terapiya və geniş müalicə xidmətlərinin, eləcə də, dərman preparatların və qan ehtiyatının təmin olunması əsas vəzifələr kimi qarşıya qoyulmuşdur.

Talassemiya ilə uşaqların doğulmasının qarşısının alınması məqsədilə Dövlət Proqramında qabaqlayıcı tədbirlər sistemi nəzərdə tutulmuşdur: **Şəxsiyyət vəsiqəsinin alınması üçün gənclərin müraciəti zamanı könüllü müayinə talassemiya xəstəliyinin müəyyən edilməsi məqsədilə doğum evlərinə müraciət etmiş hamilə qadınlar üçün könüllü müayinə tədbirlərinin təmin olunması.**

Hemofiliyanın molekulyar-genetik səviyyədə (2006-2010) müalicə olunması məqsədilə mərkəzləşdirilmiş tibbi-genetik laboratoriyanın və talassemiyanın hamiləlik dövründə diaqnostika laboratoriyasının yaradılması nəzərdə tutulmuşdur.

Əhalinin sağlamlığı ilə bağlı məlumat sisteminin yaxşılaşdırılması və məlumatların etibarlılığının təmin olunması məqsədilə “Elektron sağlamlıq kartı” ilə bağlı təşəbbüs Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən irəli sürülmüş və Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 2006-cı il tarixli 12 iyun tarixli 143 sayılı Qərarı ilə təsdiq edilmişdir. Bu sistemə əsasən Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyində cəmiyyətin hər bir üzvünün sağlamlıq vəziyyəti barədə qeydiyyat kitabçası yaradılmışdır. Bu kitabçada şəxs, tibb müəssisəsi, peyvəndlər haqqında məlumatlar və qanunvericiliklə yol verilən digər tibbi məlumatlar öz əksini tapır.

Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən “Yeni doğulmuşların pasportu”-nun işlənib hazırlanması və onun səhiyyə sisteminə daxil edilməsi planlaşdırılmışdır.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2006-cı il 15 sentyabr tarixli Qərarı ilə 2006-2010-cu illəri əhatə edən “Ana və uşaqların sağlamlığının qorunması üzrə Tədbirlər Proqramı” təsdiq edilmişdir. Həmin Tədbirlər Proqramı ana və uşaq sağlamlığının gücləndirilməsinə dair daha geniş strategiyani və əhalinin reproduktiv sağlamlığının mühafizə olunmasını nəzərdə tutur, eləcə də, hər şeydən əvvəl, sağlam genfondun qorunması üzərində təmərküzləşmişdir.

Həmin Tədbirlər Proqramında öz əksini tapmış əsas məsələlər bunlardır: əhalinin reproduktiv sağlamlığının mühafizəsi və sağlam analığın təmin olunması; pediatriya və mamalıq sahəsində çalışan tibbi heyətin peşəkarlıq səviyyəsinin artırılması; regional doğum mərkəzlərinin yaradılması, mamalıq və pediatriya sahəsində xidmətlər göstərən tibb müəssisələrində material və texniki bazanın təkmilləşdirilməsi və s.

Həmin Tədbirlər Proqramında Tədbirlər Planının hazırlanması nəzərdə tutulmuş, icra monitorinqinin həyata keçirilməsi məqsədilə Koordinasiya Şurası yaradılmışdır. Nəzərdə tutulan Tədbirlər Planının məqsədi ölkənin şəhər və rayonlarında 7 doğum mərkəzlərinin inşasından (2006-2010-cu illər); mamalıq məntəqələrinin və doğum şöbələrinin müasir

avadanlıqlarla təmin olunmasından (2006-2007-ci illər); ana və uşaq sağlamlığı haqqında məlumat bazasının toplanması və təhlilinə dair vahid sistemin yaradılmasından (2006-2007-ci illər); Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı tərəfindən tövsiyə edilmiş diri doğulmuş uşaqlar meyarının tətbiq edilməsinə dair sənədləşdirmənin təşkilindən (2006-2007-ci illər); ailə sağlamlığı və reproduktiv sağlamlıq sahəsində anaların və körpələrin mühafizəsinin təmin olunması üzrə çalışan tibb işçilərinin peşə qabiliyyətlərinin artırılmasından (2006-2010-cu illər) və digər məsələlərdən ibarətdir.

“Ana və uşaqların sağlamlığının qorunması üzrə Tədbirlər Proqramı”nın həyata keçirilməsi məqsədilə dövlət tərəfindən 21.324.000 manat (25.087.000 \$) məbləğində maliyyə vəsaiti ayrılmışdır. Maliyyə vəsaitləri illər üzrə bölünmüş məbləğlərə müvafiq ardıcılıqla xərclənəcəkdir. Hazırda Proqram tam həcmdə icra olunmaqdadır.

Qadınlar arasında reproduktiv sağlamlığa dair göstəricilərin qeyri-qənaətbəxş olması, ana və uşaqlar arasında çoxsaylı ölüm hallarının müşahidə olunması nəzərə alınaraq reproduktiv sağlamlıq sahəsində mövcud vəziyyətin təhlilinin nəticələri əsasında Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının (DST), BMT-nin Əhali Fondunun (UNFPA) və digər beynəlxalq təşkilatların dəstəyi ilə Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi tərəfindən Reproduktiv və Cinsi Sağlamlığa dair Milli Strategiya hazırlanmışdır. Strategiya 2008-2015-ci illəri əhatə edəcəkdir.

Milli Strategiya reproduktiv sağlamlıq sahəsində mövcud problemlərin kompleks həlli modelidir və özündə sözügedən sahədə dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərini, strateji məqsədlərini və vəzifələrini əks etdirir. Yuxarıda göstərilmiş məsələlər əsas tutularaq xüsusi məqsədlərin məzmunu və onun həyata keçirilməsi üçün əsas vəzifələr müəyyən edilmiş, problemlərin həlli yolları və gözlənilən nəticələr nəzərdən keçirilmiş və müəyyənləşdirilmişdir.

Milli Strategiya əhalinin bütün təbəqələrinin reproduktiv sağlamlığının yaxşılaşdırılması məqsədi daşıyır.

Reproduktiv sağlamlığın vəziyyətinin təhlili nəticəsində müəyyən edilmiş və Strategiyada öz əksini tapmış zəruri sahələr aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilmişdir:

- Ananın və yeni doğulmuş körpələrin sağlamlığı;
- Reproduktiv seçim (ailə planlaşdırılması və təhlükəsiz abort);
- İİV/QİÇS/CYKX;
- Yetkinlik yaşına çatmış şəxslərin sağlamlığı;
- Gender əsaslı zorakılıq və cinsi istismar.

Reproduktiv sağlamlıq sahəsində zəruri məsələlərin həlli öz əksini Milli Strategiyanın Tədbirlər Planında tapmışdır: əhalinin reproduktiv sağlamlığına dair milli hüquqi bazanın yaradılması; tibbi standartlara müvafiq olaraq məlumatların toplanması, təhlili və hesabatına dair məlumat sisteminin təkmilləşdirilməsi; ailə planlaşdırılması xidmətlərindən və kontraseptiv vasitələrdən istifadə imkanlarının artması; reproduktiv sağlamlıq sahəsində xidmət səviyyəsinin yüksəlməsi; əhalinin təhlükəsiz kontraseptiv vasitələrlə təchiz olunması və s.

Milli Strategiyanın həyata keçirilməsinə dair Tədbirlər Planı kənd yerlərində, eləcə də dağlıq ərazilərdə yaşayan qadınların kontraseptiv vasitələrlə təchiz edilməsi və tibbi xidmətlərdən yararlanmaq imkanlarının yaxşılaşdırılmasına dair Qadınlara qarşı ayrıseçkiliyin ardan qaldırılması üzrə BMT Komitəsinin 37-ci sessiyasının Yekun Şərhlərinə cavab verir.

Tədbirlər Planında bütün növ kontraseptiv vasitələrin Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyinin 2008-2009-cu illər üçün tərtib etdiyi əsas dərman vasitələri siyahısına daxil edilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Tədbirlər Planı həmçinin kənd yerlərində və dağlıq ərazilərdə yaşayan qadınlar üçün reproduktiv sağlamlığın yaxşılaşdırılmasına dair fəaliyyətləri də nəzərdə tutur.

Maddə 13. İqtisadi həyatda bərabərlik

Son illərdə Azərbaycan iqtisadiyyatı nəzərə çarpacaq dərəcədə inkişaf etmişdir. Son 5 il ərzində ölkənin Ümumdaxili Məhsulu (ÜDM) artmış və bu göstəricilərin gələcəkdə daha da artması gözlənilir.

Əhalinin yarısından çoxunu təşkil edən qadınların iqtisadi inkişafına nail olmaq dövlətin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biridir. Statistika əsasən yaşı 15-dən yuxarı olan 3369, 7 min qadınlardan 2865, 3 mini (85%) əmək qabiliyyətlidir. Onların iqtisadi regionlar üzrə bölgüsü aşağıdakı Cədvəldə verilmişdir:

İqtisadi rayonlar	Nəfər	Xüsusi çəkisi, %
Azərbaycan Respublikası, cəmi	2865,3	100,0
Bakı şəhəri	666,5	23,3
Abşeron iqtisadi regionu	147,6	5,2
Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu	376,5	13,1
Şəki-zaqatala iqtisadi rayonu	181,7	6,3
Lənkəran iqtisadi rayonu	261,1	9,1
Quba-Xaçmaz iqtisadi	155,1	5,4

rayonu		
Naxçıvan iqtisadi rayonu	124,9	4,4
Ərazisi tam və qismən işğal olunmuş rayonlar	369,2	12,9
<i>O cümlədən</i>		
Yuxarı Qarabağ iqtisadi rayonu	211,1	7,4
Kəlbəcər-Laçın iqtisadi rayonu	71,6	2,5

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən ölkə üzrə 2865,3 min nəfər əmək qabiliyyətli qadınların 2014,4 min nəfəri (70.3%) iqtisadi fəal əhali, 1880,2 min nəfəri (65,5%) isə məşğul əhali qismində qeydiyyatda göstərilmişdir. Məşğul qadınların ölkə iqtisadiyyatının istehsalat və xidmət sahələri üzrə bölgüsü ilə aşağıdakı cədvəldə tanış olmaq olar:

	Cəmi	<i>O cümlədən qadınlar</i>		1880,2 min nəfər məşğul qadınların məşğuliyyət sahələr üzrə bölgüsü, %
		min nəfər	Xüsusi çəkisi, b%	
Məşğul əhalinin sayı	3983,5	1880,2	47,2	100
Maddi istehsalat sahəsi	2073,0	889,3	42,9	47,3
Kənd təsərrüfatı, ovçuluq və meşə təsərrüfatı	1565,0	812,2	51,9	43,2
Balıqçılıq	8,3	1,9	22,7	0,1
Sənaye	257,1	60,1	23,4	3,2
Mədəncixarma sənayesi	57,6	5,6	9,8	0,3
Emal sənayesi	146,8	48,9	33,3	2,6
Elektrik enerjisi, qaz və su istehsalı və bölüşdürülməsi	52,7	5,6	10,7	0,3
Tikinti	242,6	15,0	6,2	0,8
Xidmət sahələri	1910,5	990,9	51,9	52,7
Topdan və pərakəndə satış, avtomobillərin, məişət və şəxsi istifadə əşyalarının təmiri	744,3	432,4	58,1	23,0
Mehmanxanalar və ictimai iaşə	46,4	15,0	32,4	0,8
Nəqliyyat anbar təsərrüfatı və rabitə	159,6	16,9	10,6	0,9
Maliyyə fəaliyyəti	51,5	22,6	43,8	1,2
Daşınmaz əmlakla bağlı fəaliyyət	23,8	5,6	23,7	0,3

Dövlət idarəetməsi, sosial təminat	142,5	39,5	27,7	2,1
Təhsil	351,3	229,4	65,3	12,2
Səhiyyə və sosial xidmətlər	166,1	118,5	71,3	6,3
Ev təsərrüfatı üzrə xidmətlər	83,8	37,6	44,9	2
Digər kommunal, sosial və şəxsi xidmətlər	131,6	71,4	54,3	3,8

Qadınların məşğulluğunun artırılması və onlara biznes fəaliyyətlərinin başlaması və inkişafı üçün zəruri sayılan bütün resursların təchizatı ilə əlaqədar dövlət, beynəlxalq təşkilatlar eləcə də yerli QHT-lər tərəfindən bir neçə təşəbbüslər irəli sürülmüşdür.

Bu baxımdan "Sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin fəaliyyətinin "bir pəncərə" prinsipi üzrə təşkilinin təmin edilməsi tədbirləri haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2007-ci il 25 oktyabr tarixli Sərəncamı təqdirəlayiqdir. Yeni sistem 2008-ci ilin yanvar ayının 1-dən etibarən tətbiq edilmişdir. Bu sistemin tətbiq olunması sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin qeydiyyatına alınması prosesini xeyli asanlaşdırmışdır. Bu, Azərbaycanda xüsusilə də kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı üçün vacib bir amildir. Sistemin mahiyyəti sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq istəyən şəxslər üçün biznesə başlama prosedurlarının sadələşdirilməsindən ibarətdir.

Büdcə vəsaitlərinin cinslər arası bölüşdürülməsi sisteminin yaradılması hər iki cinsin nümayəndələrinin dövlət maliyyə vəsaitlərindən eyni hüquqla yararlanması üçün əsas təminat bazasını yaradır ki, bu da qadın və kişilər arasında iqtisadi bərabərliyin təmin olunmasına imkan verir. Maliyyə səbəblərindən irəli gələn gender problemlərinin həll olunması üçün gender büdcəsi anlayışının yaradılması zəruri hesab edilmişdir. Bu sahədə aparılmış ilkin tədqiqatların nəticəsi olaraq Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Əhali Fondu ilə birgə "Azərbaycan Büdcəsinin Gender Ekspertizası" adlı kitabı dərc etmişdir. Kitabda büdcənin gender təhlili və sözügedən sahəyə dair statistik məlumatlar əks olunmuşdur.

Bundan başqa, Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi Azərbaycanda büdcənin gender ekspertizasının keçirilməsinə dair təkliflər hazırlayaraq Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə təqdim etmişdir. Təkliflərin məqsədi dövlət büdcəsinin gender təhlilinin aparılması və maliyyə vəsaitlərinin bölüşdürülməsində gender amilinin nəzərə alınmasından ibarətdir.

Qadın sahibkarlığının inkişafına dəstək verilməsi məqsədilə qadın sahibkarların problemlərinin öyrənilməsi üçün onlarla müntəzəm görüşlər keçirilir. 18 aprel 2008-ci il tarixində Azərbaycan

Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi və İqtisadi İnkişaf Nazirliyi tərəfindən BMT-nin Qadınlara münasibətə ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi Komitəsinin nümayəndəsinin də iştirak etdiyi konfrans keçirilmişdir.

Sosial təminatlar

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə görə şəxslərdən tutulan hər hansı ödəmələrə və ya şəxslər üçün nəzərdə tutulan hər hansı sosial təminatlara münasibətdə qadın və kişilər arasında fərq qoyulmur.

Mövcud qanunvericilik uşaqly ailələrə aşağıdakı bir sıra təminatları, o cümlədən sosial müavinətləri nəzərdə tutur:

- üç yaşınadək uşağa qulluğa görə qismən ödənişli sosial məzuniyyətdə olanlara 30 manat məbləğində aylıq müavinət;
- uşağın anadan olmasına görə 35 manat məbləğində birdəfəlik müavinət;
- müddətli xidmət hərbi qulluqçularının uşaqlarına 20 manat məbləğində aylıq müavinət;
- 1990-cı ilin 20 yanvar hadisələrində əlil olanların uşaqlarına 5 manat məbləğində aylıq müavinət;
- Şəhid uşaqlarına 10 manat məbləğində aylıq müavinət;
- Çernobil qəzası nəticəsində əlil olmuş, yaxud vəfat etmiş valideynlərin uşaqlarına, habelə Çernobil qəzası nəticələrinin aradan qaldırılması iştirakçılarının dispanser qeydiyyatında olan uşaqlarına 5 manat məbləğində müavinət;
- hamiləlik və doğuşa görə orta əmək haqqının 100 faizi miqdarında müavinət;
- xəstə uşaqlara qayğı üzrə müvafiq pul yardımları və s.

Yuxarıda sadalanan sosial təminatlar qadınlar və bəzi hallarda kişilər üçün nəzərdə tutulmuş və ailələrin maddi rifahının yaxşılaşdırılmasının təmin edilməsi məqsədi daşıyır.

Hazırda sosial təminat sistemində, onun imkanlarının artırılması və az təminatlı ailələrə sosial yardımların verilməsinə yönəlmiş islahatlar həyata keçirilir. Bununla əlaqədar “Ünvanlı dövlət sosial yardımını haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qüvvəyə minmişdir.

Belə tendensiya yoxsulluğun azalmasına, regionların sosial və iqtisadi inkişafına, pensiya sisteminin islahatlarına, birbaşa sosial yardıma, yeni milli məşğulluq strategiyasına, dövlət

miqrasiya siyasətinin formalaşmasına və əhalinin, o cümlədən gənclərin rifahının yaxşılaşdırılmasına dair dövlət proqramlarının qəbul edilməsi prosesini asanlaşdırır. Ölkədə aparılan islahatlara və əhalinin yaşayış tərzinin yaxşılaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirilir. Belə ki, məşğulluğun artırılması və hərtərəfli sosial siyasət iqtisadiyyatın inkişafının əsas amilləridir.

İstirahət və idman kompleksləri

Bədən tərbiyəsi və idmanla hər kəsin məşğul olmaq hüququna təminat verən “Bədən tərbiyəsi və idman haqqında” Azərbaycan Respublikasının 1997-ci il 23 dekabr tarixli Qanunu qəbul edilmişdir. Həmin Qanunun əsas məqsədi fiziki məşğələlər və idmanla məşğul olma yolu ilə sağlam həyat tərzinin və insanın hərtərəfli inkişafının təmin olunmasından, əhali arasında xəstəliklərin və zərərli vərdişlərin yayılmasının qarşısının alınmasından, insan ömrünün uzadılmasından və sair ibarətdir. Qanunun əsas vəzifələrindən biri vətəndaşların idmanla məşğul olmaq hüququnu təmin etməkdən ibarətdir.

Nazirlər Kabinetinin 3 fevral 2000-ci il tarixli Sərəncamı ilə “Bədən tərbiyəsinin və idmanın inkişafının Dövlət Proqramı” təsdiq edilmişdir. Həmin Proqramın əsas məqsədləri əhalinin fiziki inkişafının səviyyəsinin artırılmasından, əhali arasında fiziki hazırlığın və idmanın inkişafını təmin etmək məqsədilə lazımi şəraitin yaradılması, gənc və peşəkar idmançıların təlimi və digərlərindən ibarətdir. Proqrama əsasən gənclər və uşaqlar arasında fiziki hazırlığın və idmanın inkişaf etdirilməsinə dair sistemin yaradılması və təkmilləşdirilməsi ölkənin dövlət və qeyri-dövlət təşkilatlarının əsas aspektlərindən biridir.

Bu məqsədlə Azərbaycanın müxtəlif regionlarında 12-yə yaxın Olimpiya kompleksləri istifadəyə verilmiş və hazırda daha 17 belə kompleksin inşası həyata keçirilməkdədir. Ölkədə 400-dən artıq idman kompleksləri və mərkəzləri fəaliyyət göstərir ki, burada da gənc oğlan və qızlar öz fiziki hazırlığının və idman məşğələlərinin keçirilməsi hüquqlarından heç bir çətinlik olmadan yararlanırlar. Basketbol, voleybol, həndbol, yüngül atletika, stolüstü tennis, dama və şahmat qadınlar arasında sevilən idman növlərindəndir.

Ölkədə gənclərə dair siyasətin əsas istiqamətlərindən biri gənc ailələrə dövlət qayğısının göstərilməsindən ibarətdir. Azərbaycan Respublikası gənc ailələrə dövlət qayğısının artırılması, onların cəmiyyətdə üzləşdiyi sosial problemlərin həll olunmasında dövlətin rolunun gücləndirilməsi, gənclərin maarifləndirilməsinin artırılması üzrə tədbirlər vasitəsilə onların ailə həyatına hazırlanması, gənc ailələrin asudə vaxtlarının səmərəli təşkil edilməsi, uşaqların tərbiyə edilməsində düzgün metodların tətbiq olunması, mənəvi və etik dəyərləri, eləcə də Azərbaycanın mədəni və tarixi irsləri haqqında təbliğat işlərinin aparılması istiqamətində

məqsədyönlü addımlar atır. Belə ki, hər il beynəlxalq ailə günü ərəfəsində ölkədə “Mənim ailəm” adlı festival tədbirləri təşkil olunur ki, burada da gənc ailələr öz uşaqları ilə birlikdə belə tədbirlərə qatılırlar. Festival sərgiləri çərçivəsində gənc ailələr arasında müxtəlif yarış və müsabiqələr keçirilir və qaliblər mükafatlarla təltif olunurlar.

Bundan başqa, ailələrə sağlam həyat tərzinin təmin olunması və əhalinin fiziki inkişafına diqqətin artırılması məqsədi ilə “Atam, anam və mən idmançı ailəsiyik” adlı idman tədbirləri təşkil olunur.

Maddə 14. Kənd qadınları

Kənd qadınları qadınların 48,2%-ni təşkil edir və onlardan 63%-i əmək qabiliyyətlidir.

Regionlarda ənənəvi qadın sənətləri olan xalçaçılıq, qənnadılıq, naxışçılıq və s. yenidən dirçəldilir və ailənin qazanc mənbəyinə çevrilir. Kənd yerlərində torpaq islahatı nəticəsində, cinsi (qadın və ya kişi) fərqlər nəzərə alınmadan torpaq xüsusi mülkiyyətə verilmişdir.

Bir çox qeyri-hökumət və beynəlxalq təşkilatlar regionlarda qadınların liderlik keyfiyyətinin gücləndirilməsi və onların iqtisadi fəallığının artması üçün böyük işlər görürlər. Belə ki, ATƏT/DTİHB dəstəyi ilə yerli orqan əməkdaşlarının qadınlarla onların bir çox problemlə məsələlərini həll etmək üçün Regional Qadın Şəbəkəsi yaradılmışdır. Regionlarda və kənd yerlərində qadınların fəallaşması və onların özünü qiymətləndirmə fəaliyyətsizliyinin aradan qaldırılması imkan verəcək ki, kənd qadınlarının statusu xeyli yaxşılaşsın və qadın potensialının fəallığı artsın.

Ölkədə 2001-ci ildən başlayaraq 12 ilə hesablanmış dağ və yüksək dağ yerlərində kənd təsərrüfatının inkişafına dair geniş miqyaslı proqram həyata keçirilir.

IV Bölmə

Maddə 15. Qanun qarşısında bərabərlik

Məhkum edilmiş qadınlar

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əsasən bütün insanlar qanun qarşısında bərabərdir və qanunla eyni müdafiə olunma hüququna malikdirlər. Digər sahələrdə olduğu kimi, son illər ərzində həyata keçirilmiş islahatların bir hissəsi olaraq təcridxanalar sistemində də məhkum həyatını yaşayan qadınların hüquqlarının mühafizəsinə dair müvafiq tədbirlər görülmüşdür. Belə ki, məhkum olunmuş qadınlar üçün nəzərdə tutulmuş yeganə həbsxana islah müəssisəsi penitensiar xidmətin və eləcə də ölkədə fəaliyyət göstərən bir neçə dövlət və

qeyri-dövlət təşkilatlarının, o cümlədən insan hüquqlarının müdafiəsini təmin edən müəssisələrin diqqət mərkəzindədir. 2007-ci il ərzində həmin müəssisədə qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən 30-dan artıq səfər və müntəzəm monitorinqlər təşkil edilmişdir. Bu məsələ həmçinin Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin diqqət mərkəzindədir. Komitə tərəfindən qadın islah müəssisəsinə mütəmadi olaraq səfərlər təşkil olunur, dustaq qadınların təcridxanalarda saxlanması şəraitlərinə baxış keçirilir və zəruri sayıldıqda müəyyən edilmiş problemlərin həlli ilə bağlı müvafiq orqanlara müraciət olunur. Təcridxanalarda olan qadınların sağlamlığının yaxşılaşdırılması məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaqlarla İşlər üzrə Dövlət Komitəsi Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi ilə birgə əməkdaşlıq edir. Belə əməkdaşlığın nəticəsi olaraq məhkum edilmiş qadınların sağlamlıqlarının müayinə edilməsi məqsədilə terapevt, nevropatoloq, kardioloq, onkoloq, ginekoloq və laboratoriya əməkdaşından ibarət tibbi briqada yaradılmışdır. Terapevtlər tərəfindən müayinə olunmuş qadınların 324 nəfərində müxtəlif xəstəliklər aşkarlanmışdır ki, onlardan 150 nəfəri elektrokardiogram (EKQ) yoxlamasından keçmişdir. 273 qadının qanında patologiya amilləri aşkarlanmışdır. İslah müəssisəsinin rəhbərliyi aşkar edilmiş faktlar haqqında məlumatlandırılmış və onlara, xəstəlikdən əziyyət çəkən dustaq qadınların xəstəxanalarda müvafiq şəraitdə müalicələrinin aparılması üçün müraciət olunmuşdur.

Hazırda sözü gedən təcridxanada 266 qadın cəza çəkməkdədir. Onlardan 241-i Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı, 23 nəfəri isə əcnəbilərdir. Dustaq həyatını yaşayan qadınların çoxu narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi və qətl ittihamları əsasında məhkum edilmiş dustaqlardır. Dustaq qadınlar haqqında daha da ətraflı statistik məlumat aşağıda göstərilən cədvəldə verilmişdir:

	Həbs olunanların ümumi sayı	Onlardan qadın olanları
2004	13.353	1.319
2005	13.711	1.272
2006	14. 206	1.392
2007 (ilk 6 ay)	6.823	577

Həbs olunan şəxslərin islah müəssisəsində ictimai faydalı işlərə cəlb olunması əsas məsələlərdən biridir. Belə ki, bu qadınlar qrupundan 130-a qədər şəxs muzzdlu işlərə cəlb edilmişdir. Bu qadınlar xalçaçılıq və tikiş işlərində eləcə də kənd təsərrüfatı briqadasında

fəaliyyət

göstərirlər.

Mə

hkum edilmiş 90 qadın təhsil sahəsində çalışır. Onlar 5 sahə üzrə peşə təlimlərini alırlar.

Narahatçılığa səbəb olan digər məsələ isə dustaq qadınların asudə vaxtlarının səmərəli keçirilməsi üçün müvafiq şəraitin yaradılması və onların mənəvi və dini varlıqlar haqqında bilgilərin əldə edilməsi imkanları ilə əlaqədardır. Mövcud qanunvericiliyə əsasən dustaq qadınların həvəskar təşkilatları da həmçinin belə təşəbbüslərin həyata keçirilməsində iştirak edir.

Azərbaycan Respublikasının Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 92-ci maddəsinə əsasən cəzaçəkmə müəssisələrində yaşı 3-dən az olan uşaqların analarına xüsusi tibbi heyət xidmət göstərir və onlar həmçinin ikinci əlavə yaşayış sahəsi ilə təmin olunurlar. Məhkumluq həyatını yaşayan anaların körpələrinin qidalanması məsələsi də diqqət mərkəzində saxlanılır. Belə qadınlar körpə yeməkləri və gigiyena ləvazimatları ilə təmin olunurlar.

Həmin Məcəlləyə əsasən məhkum qadınların uşaqları ananın razılığı ilə onun qohumlarına və ya qanunvericiliyə uyğun olaraq digər şəxslərə verilə, habelə üç yaşı tamam olduqdan sonra müvafiq uşaq müəssisələrinə göndərilə bilərlər. Məhkum qadınlara onların azyaşlı uşaqları ilə telefon danışıqları və müəssisə işçiləri tərəfindən təşkil edilmiş müntəzəm görüşlər yolu ilə əlaqənin saxlanılmasına icazə verilir.

Sözü gedən islah müəssisəsində 15 çarpayılıq tibbi sanitariya hissəsi fəaliyyət göstərir. Digər tibbi xidmətlərin təmin olunması ilə yanaşı burada ginekoloji müayinə və eləcə də laboratoriya işlərinin təşkili təmin olunur: müəssisədə həmçinin uşaq pediatri da fəaliyyət göstərir.

Həmçinin xəstə qadınların səhhəti tibb işçilərinin daim diqqətindədir. Ehtiyac olduqda qadın müəssisəsinə müxtəlif ixtisaslı həkimlər, habelə mülki sektorun tibb işçilərinin daxil olduğu briqadalar dəvət olunaraq məhkumlara lazımi tibbi yardım göstərilir. Belə ki, ötən dövr ərzində müntəzəm şəkildə Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə Nazirliyi və Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin iştirakı ilə qadın məhkumların kütləvi klinik, laborator, instrumental müayinəsi təşkil olunmuşdur. Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi ilə Səhiyyə Nazirliyi arasında əldə olunmuş razılaşmaya əsasən cəzaçəkmə müəssisəsinə yaxın ərazidə yerləşən uşaq poliklinikası müəssisədə olan az yaşlı uşaqlara tibb xidməti göstərmək üçün təhkim edilmişdir.

Məhkəmə sistemi

Məhkəmə prosesləri zamanı insan hüquqlarının və fundamental azadlıqların icrası və mühafizəsinin bir mexanizmi olaraq həm qadınlar həm də kişilər üçün bərabər hüquqlar

əsasında onların məhkəməyə müraciət edilməsi imkanlarının təmin olunması ölkənin ədliyyə sahəsində həyata keçirilən əsas məhkəmə islahatlardan biridir. Belə islahatlar çərçivəsində əhalinin hüquqi qurumların xidmətlərindən yaralanması və hüquqi yardımın təmin olunması, ehtiyaclarının ödənilməsi üçün yeni məhkəmələrin yaradılması məqsədini daşıyan “Azərbaycan Respublikasında ədliyyə sisteminin müasirləşdirilməsi və “Azərbaycan Respublikasının bəzi qanunvericilik aktlarına dəyişiklər və əlavələr edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun tətbiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 19 yanvar tarixli Fərmanı ədliyyə sisteminin təkmilləşdirilməsində, onun daha səmərəli təşkil olunmasında və məhkəmə müraciətləri proseslərinin asanlaşdırılmasında növbəti mərhələnin istiqamətlərinin müəyyən edilməsi üçün atılmış əsas addımlardır. Həmin Fərmanla həmçinin aşağıda sadalanmış və digər yeni məhkəmələrin yaradılması nəzərdə tutulur:

Bakı Apelyasiya Məhkəməsi – Bakı şəhərində;

Gəncə Apelyasiya Məhkəməsi – Gəncə şəhərində;

Sumqayıt Apelyasiya Məhkəməsi – Sumqayıt şəhərində;

Şirvan Apelyasiya Məhkəməsi - Şirvan şəhərində;

Şəki Apelyasiya Məhkəməsi - Şəki şəhərində;

Ağır cinayətlərə dair işlər üzrə Naxçıvan Muxtar Respublikasının məhkəməsi – Naxçıvan şəhərində.

Maddə 16. Ailə münasibətlərində qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması

Qadınların ailə daxilində hüquqlarının müdafiəsi zərurətini və insan hüquqlarının təmin edilməsi ilə bağlı müvafiq orqanların yekun tövsiyələrini nəzərə alaraq, Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi Ailə Məcəlləsinə dəyişikliklər edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə təkliflər təqdim etmişdir. Bu təkliflər nikah yaşının bərabərləşdirilməsi, nikah yaşının azaldılması halları, nikaha daxil olan şəxslərin məcburi tibbi-müayinəsinin həyata keçirilməsi və nikah müqaviləsinin bağlanmasının məcburi xarakter alması ilə bağlıdır.

Nikah yaşı

Azərbaycan Respublikasında nikah yaşı ilə bağlı müddəalar Ailə Məcəlləsinin 10-cu maddəsində təsbit olunmuşdur. Ailə Məcəlləsinin 10.1-ci maddəsinə əsasən Azərbaycan Respublikasında nikah yaşı kişilər üçün 18 yaş, qadınlar üçün 17 yaş müəyyən edilmişdir.

Nikah yaşının kişilər və qadınlar üçün bərabərləşdirilməsi zəruriyyəti ilk növbədə qadın və kişilərin hüquq bərabərliyinin təmin edilməsi yanaşmasından irəli gəlir.

Eyni zamanda, "Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında" Konvensiya üzv dövlətlərin üzərinə qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğvi istiqamətində qüvvədə olan normativ hüquqi aktların, adətlərin və təcrübənin dəyişdirilməsi və ya ləğvi kimi tədbirlər də daxil olmaqla, bütün zəruri tədbirlərin görülməsi öhdəliyini qoyur.

Tibbi müayinə

Nikaha daxil olan şəxslərin tibbi müayinəsi uzun müddətdir müzakirə edilən aktual məsələlərdəndir. Hal hazırda bu məsələ Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsinin 13-cü maddəsi ilə tənzimlənir. Ailə Məcəlləsinin 13.1-ci maddəsinə müvafiq olaraq, nikaha daxil olan şəxslərin tibbi müayinəsi, habelə tibbi-genetik və ailənin planlaşdırılması məsələləri üzrə məsləhət verilməsi onların razılığı ilə yaşayış yerindəki dövlət və bələdiyyə müəssisələrində pulsuz həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinə daxil olan ərizə və müraciətlərin təhlili göstərir ki, nikaha daxil olan kişi və qadının bir birinin sağlamlığı haqqında məlumatlarının olmaması, gələcəkdə bir çox hallarda belə ailələrdə problemlər yaradır.

Gələcək nəsillərin sağlamlığının qorunması, nikahdan irəli gələ biləcək problemlərin qarşısının alınması, nikahın pozulmasına səbəb ola biləcək halların aradan qaldırılması məqsədilə nikaha daxil olan şəxslər tərəfindən nikahın bağlanması zamanı bu barədə səlahiyyətli orqana tibbi müayinənin nəticələrinə dair arayışın təqdim edilməsi məqsədəuyğun olardı. Bu addımla faktiki olaraq nikaha daxil olan şəxslərin tibbi müayinədən keçməsi məcburi xarakter alır.

Nikah müqaviləsi

Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsində nikah müqaviləsinin anlayışı, onun məzmunu və bağlanma qaydaları ilə bağlı müddəalar əksini tapsa da, onun bağlanması ölkədə geniş yayılmamışdır. Mövcud qanunvericiliyə bu barədə təklif olunan dəyişikliklərdə nikaha daxil olan şəxslərin ərizəsini qəbul edən dövlət orqanının üzərinə nikaha daxil olmaq istəyən şəxslərə nikah müqaviləsinin hüquqi əhəmiyyətini, onun məqsəd və nəticələrini izah etmək və belə müqavilə bağlamağı təklif etmək vəzifəsi qoyulur. Təklif edilən düzəlişlərin Milli Məclis tərəfindən 2010-cu ildə qəbul ediləcəyi planlaşdırılır.

Bununla əlaqədar olaraq, Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi nikah müqaviləsinin əhəmiyyətinə dair əhali arasında maarifləndirmə kampaniyalarının aparılmasını planlaşdırır.

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi hər il 15 may – Beynəlxalq Ailə Günü və 1 iyun – Uşaqların Beynəlxalq Müdafiəsi Günüü ölkə miqyasında qeyd edir. Ailə Günü çərçivəsində Azərbaycanın bütün regionlarından seçilmiş ailələr arasında festivallar təşkil edilir, bu da öz növbəsində ailə üzvləri arasında həmrəyliyin artırılmasına xidmət edir. 1 iyun tədbirləri isə əsasən uşaqların, xüsusilə həssas qrupa mənsub uşaqların öz hüquqları barədə məlumatlandırılması və onların əqli və fiziki güclərinin artırılmasına həsr edilmiş tədbirlərlə müşayiət edilir.

BMT-nin Uşaq Fondu (UNICEF), Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi və Sosial araşdırmalar üzrə Beynəlxalq Mərkəz ilə birgə Azərbaycanda erkən nikahlar üzrə tədqiqat keçirmişdir. Tədqiqat çərçivəsində ölkənin bir neçə, əsasən cənub regionunu əhatə etməklə əhali arasında sorğular aparılmışdır. Tədqiqatın nəticələri əlaqədar dövlət orqanları, QHT və beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri ilə keçirilmiş dəyirmi masada geniş müzakirə edilmişdir.

Azərbaycan Hökumətinin tarixən mövcud olmuş ailə institutunun qorunub saxlanması və möhkəmlənməsi məqsədilə həyata keçirdiyi tədbirlər arasında ailələrin dağılmasının qarşısının alınması böyük rol oynayır. Bu tədbirlər əsasən qızların təhsili və sağlamlığına mənfi təsir göstərən erkən nikahların qarşısının alınması, qanunvericiliyin möhkəmlənməsi mühüm yer tutur. Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yerli icra hakimiyyətləri ilə əməkdaşlıq çərçivəsində rayonlarda belə halların qarşısının alınması üçün geniş maarifləndirmə tədbirləri həyata keçirir.